

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No 17

30 июнь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 17-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
14-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
17-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-14**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
17-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-14**

ТОШКЕНТ-2020

**УУК 001 (062)
КБК 72я43**

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 17-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 49 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда туттган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохига Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА ДИЗАЙН

1. Yadgarov Nodir Djalolovich, Ismoyilova Niginabonu Baxodirovna	
РАНИМ АХМЕДОВ ХАЛQ RASSOMI	8
2. Азимов Барот Бафоевич	
ТАСВИРИЙ АМАЛИЙ ДАРСЛАРДА ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ЎСТИРИШ.....	9
3. Азимова Мухайё Баротовна	
ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ТАРИХИЙ ОБИДАЛАР ҲАҚИДА СУҲБАТ.	10
4. Aminov Akmal Shavkatovich, Qulmahmatov B.G	
MUHANDISLIK KOMPYUTER GRAFIKASINING QISQACHA TARIXI TO`G`RISIDA.....	12
5. Мусинова Азиза Садиковна, Нусратова Холида	
УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИНИНГ ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ЭСТЕТИК ТАРБИЯНИНГ БАЪЗИ МАСАЛАЛАРИ.	14
ТАРИХИЙ ОБИДАЛАРДА НАҚШИН БЕЗАКЛАР ЖИЛОСИ	15
6. Хакимова Гульнора Абдумаликовна	
КАШТАЧИЛИКДА РАМЗИЙЛИКНИНГ АКСИ	17
7. Shukurov Avaz Ro'ziboevich	
CHIZMACHILIK FANINI KOMPYUTER ANIMASION MODELLARDAN FOYDALANIB RIVOJLANTIRISH.....	18
8. Badiyev Maxmud Marupovich, Axmatov N	
FAVVORALAR HAQIDA	20
9. Parpiyeva Shoira Mamasiddiqovna	
BADIY TA'LIMDA QALAMCHIZGILARNING AHAMIYATI.....	22
10. Bakaev Shodijon Shokirovich, Shokirov Sherozjon Shodijon o'g'li	
SHOXLAR NAZARIGA TUSHGAN RASSOM KAMOLIDDIN BEHZOD IJODIGA BIR NAZAR	24
11. Зайдинов Равшан Болтаевич	26
ИНТЕГРАЦИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ШКОЛЕ	26
12. Мамурова Дилюза Исломовна, Аламова Нафиса	
ЎҚУВЧИЛАР ДИЗАЙНЕРЛИК ИЖОДКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ	29
13. Азимов Санжар Самадович, Авезов Шерали Наимович	
АМАЛИЙ ПЕРСПЕКТИВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ТАЛАБАЛАРНИНГ ТАСВИРЛАШ МАҲОРАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	31
14. Abdurahimova Ra'noxon Qosimovna	
PEDAGOGIK RASMNI O'QITISH VAZIFALARI	33
15. Diyorova Nasiba Juraqulovna	
O'QUVCHILARDA TASVIRIY IFODALASH QOBILIYATINING AHAMIYATI	34
16. Dastamova Feruza Ahmadjonovna	
TASVIRIY SAN'ATNING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQADORLIGI. TASVIRIY SAN'AT VA ADABIYOT	35
17. Sharipova Gulandom Botirovna	
BADIY IDROK ETISHNING KOMPOZITSION USULLARI.....	37

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

18. Xayitboy Eralievich Sultanov, Xasanova Nai`ma Tursunxo`jayevna ZAMONAVIY TA'LIMDA TASVIRIY SAN'AT ORQALI YOSHLARNI MA`NAVIY TARBIYALASH MASALALARI.....	38
19. Элова Н.А Кузиев Б.У. ЭКЗОПОЛИСАХАРИДЫ МЕСТНЫХ ШТАММОВ ЛАКТОБАКТЕРИЙ	40
20. Хасанова Муниса Зиёдулла қизи НАТУРАДАГИ РАНГТАСВИР ЖАРАЁНИ	41
21. Jaxbarova Laylo Toshpo`latovna..... TILSIZ, OVOZSIZ, O'RGATUVCHI SAN'AT	45
22. Xayitboy Eralievich Sultanov, Xasanova Nai`ma Tursunxo`jayevna ZAMONAVIY TA'LIMDA TASVIRIY SAN'AT ORQALI YOSHLARNI MA`NAVIY TARBIYALASH MASALALARI.....	47

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА ДИЗАЙН

RAHIM AHMEDOV XALQ RASSOMI

*Yadgarov Nodir Djalolovich
Buxoro davlat universiteti p.f.n.professor
Ismoyilova Niginabonu Baxodirovna
Buxoro davlat universiteti talabasi
mukhay.azimova.77@mail.ru
+998939681115*

Annotasiya Ushbu maqolada O'zbekiston xalq rassomi Rahim Ahmedov hayoti va ijodiy faoliyati, uning kartinalaridagi manzaraning tabiiyligi, ranglarning uyg'unligi rassomning asarlari haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: kolorit, rang uyg'unligi, estetika

Ta'lrim sohasida mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar ta'limgan yanada rivojlantirish, uning darajasini zamonaviy bosqichga ko'tarishdan iborat. Bu borada tasviriy san'atning o'rni ham benihoyat kattadir. Zero, yosh avlodni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, ularda estetik didni shakllantirish bevosa tasviriy san'at ta'liming ham asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Tasviriy san'at yo'nalishida o'z hissasini qo'shgan o'zining yarim asirlik umrini ta'limgan, ilm, ijodga baxshida etgan O'zbekiston xalq rassomi Rahim Ahmedov ijodiy faoliyatida o'spirinligidanoq atrofidagilarga xurmatda, do'stona munosabatda bo'lgan. Katta bo'lib san'at yo'lini tanladi. U san'at to'garaklariga qatnashib rassom Xikmat Raxmanov ustozligida rassomlik sir asrorlarini o'rgana boshladi. 1937 yili Toshkentdagи Benkov nomidagi Respublika rassomchilik bilim yurtiga o'qishga kirdi. Bilim yurtida B. Hamdami, P. Benkov N.T. Karaxan kabi ustozlar qo'lida tahsil oldi.

Raxim Axmedov oldin o'tgan xozirgi zamon rassom asarlari ko'rarkan men ularga tahlid qilmasdan, o'zimni tasavvurimda hayotni qanday ko'rsam, shundayligicha qog'ozga tushuraman derdi.

Karaxan, Benkovlarda tahsil olib yurganida Raxim Axmedovda tabiatga bo'lgan munosabati uni sevish, matoga tushirish qiziqishi ortib bordi. Karaxan aytganidek har doim bir so'zida takror aytar ekan etyud ishlanmasdan turib rangtasvir yaratib bo'lmaydi derdi.

Manzara sirlarini Karaxan va Benkovlardan o'rgana boshladi. 1947 yillarda Leningraddagi I.E. Repin nomidagi rassomchilik, haykaltaroshlik va arxitektura institutiga o'qishga kirib o'qidi. Institutni tugatgach rassomlik faoliyatini boshladi. U ijod qilib Toshkentdagи rassomchilik san'at institutida ko'pgina shogirdlar tayyorladi. Hozir ular respublikamizni turli viloyatlarida ijod qilib kelishmoqda. Hozirda Raxim Axmedovni ko'pgina asarlari xorijiy mamlakat muzeylarida saqlanmoqda. Bunga bir qancha yaratgan manzarali asarlari misol bo'la oladi.

"Tog' vodiysi" 1970 yil, "Oq toshda qish" 1975 yil, "Qish" 1975 yil, "Quyoshli kuz" 1976 yil, "Venestiya" shahri ko'rinishi, "Kuz ranglari" 1970 yil kabi asarlardir.

R. Ahmedov chet el safarlarida ham bir necha turkum asarlari yaratib kelgan.

Uning "Venestiya oqshomi" shahar manzarasi, "Rim ko'rinishlari" kabi asarlari shular jumlasidandir. U ishlagan manzara asarlari o'zining yorqin ranglari bilan yodda qoladi.

Uning kartinalarida manzaraning tabiiyligi, ranglarning uyg'unligi saqlanadi.

Фойдаланилган адабиётлар руҳхати

1. Азимов Б.Б, Азимова М.Б " Рангтасвир" Ўқув кўлланма "Дурдона нашриёти" 2019
2. Азимова М.Б Наблюдение натуры и постановки "Молодой учёный" международный научный журнал №11[115] 2016 гг.

ТАСВИРИЙ АМАЛИЙ ДАРСЛАРДА ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ЎСТИРИШ

Азимов Барот Бафоевич
Бухоро давлат университети
Тасвирий санъат ва мухандислик графикаси
mukhay.azitova.77@mail.ru
+998939681115

Аннотация ушбу мақолада бўлажак тасвирий санъат ўқитувчилари тасвирий санъат дарсларида ўқувчиларни ижодий қобилиятини ўстириш ва уларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ҳакида ёритилган.

Калит сўзлар бадиий ижодий қобилият, эстетика, бадиий анъана.

Мустақиллик шарофати билан яратилган “кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг таълим соҳасини ўтмишдан қолган мағкуравий қарашлар ва сарқитлардан тўла халос этиш юксак маънавият ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрлар тайёрлаш ҳамда улар сифатини халқаро стандартлар даражасига кўтаришини назарда тутади.

Олий ўқув юртларда бўлгуси тасвирий санъат ўқитувчиси касбини эгаллади. Чунки талаба ўқитиши методларини билмасдан туриб умумий ўрта таълим мактабларда дарсларни талаблар даражасида ўта олмайди. Тасвирий санъат, яъни маънавият ўқитувчиси бошқа фанлар ўқитувчилари каби биринчи галда энг юксак фазилатли, ахлоқий пок, иймон ва эътиқодли, ҳалол ва соғдил, талабаларга, ўсмир ва ёшларга нисбатан ўта меҳрибон, ўта талабчан ва ўзбек халқининг урф-одатларини, анъаналарини мукаммал биладиган ва хурматини жойига кўядиган бўлиши керак.

Ўқитувчининг касбий хусусиятлари борасида тўхталганда шуни таъкидлаш лозимки, у энг аввало ўз касбининг жонкуяри, уни дилдан севадиган, ўз ишига ижодий ва илмий ёндошадиган шахс бўлмоғи таълаб этилади. Бу шахсада янги билимлар ва илғор тажрибалирига чанқоқлик, муҳими унда ташкилотчилик, кузатувчанлик, қатъийлик ва инсонийлик хусусиятлари яққол сезилиб турсин.

Шунингдек бўлгуси талabalарнинг мактабларда олиб бориладиган амалий машғулотлари ҳам буни талаб этади. Мактаб ўқитувчилар шуни яхши билишлари лозимки тасвирий ва амалий санъатини ўргатиш қаторида:

1. ўқувчиларнинг тасвирий малакаларини ривожлантириш;
2. ўзбек миллий бадиий ананалари билан танишиш;
3. ўқувчиларнинг бадиий ижодий қобилиятлари ва бадиий дидини ўстиради;

Умумий ўрта таълим мактабларда тасвирий санъатни ўқитиши методикаси курсида амалий безак санъатини ўрганиш методикаси алоҳида ўринни эгаллади. 1-7 синфлар учун мўлжалланган “Тасвирий санъатнинг дастурида, санъатшунослик асослари”, композиция, бўлимлари мавжуд бўлиб, улар “Ўзбек халқ амалий безак санъати, ўзбек миллий либослари” мавзуларида сухбат ўтказиш, турли буюмлар учун йўлсимон, квадрат, тўртбурчак, доира шаклида нақшлар ишлаш идиш-товоқ, кийим кечаклар, китобларнинг ички ва ташқи безаги учун эскизлар ишлаш, адабий асарлар учун иллюстрациялар тайёрлашга доир мавзулар берилган. Эскизлар ишлашга доир топширикларнинг барчаси ёшларда ижодий қобилият ва фантазияни ўстиришга қаратилган бўлиб, уларнинг бадиий фикр доирасини кенгшайтириш ва бадиий дидини ўстиришга хизмат қиласди. Дарс самарали бўлиши учун ҳар бир ўқитувчи кўрсатилган намуналар билан чегараланиб қолмаслиги лозим, имкони борича уларни бойитиб бориш машғулотларнинг қизиқарли бўлишига ёрдам беради. Юқорида айтилган барча сўзлар ўқувчиларнинг ватанпарварлик руҳида тарбиялашда кўмаклашади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. Азимов Б.Б, Азимова М.Б “Рангтасвир” Ўқув қўлланма “Дурдана нашриёти” 2019
2. Азимова М.Б Наблюдение натуры и постановки “Молодой учёный» международный научный журнал №11[115] 2016 гг.

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ТАРИХИЙ ОБИДАЛАР ҲАҚИДА СУҲБАТ.

Азимова Мухайё Баротовна
Бухоро Давлат Университети
Тасвирий санъат ва мухандислик графикаси
mukhayazimova.77@mail.ru
+998939681115

Аннотация Ушбу мақола тасвирий санъат дарсларида қадимиј Бухоронинг тарихий обидалари ҳақида сұхбат орқали ўқувчиларнинг эстетик дидларини ошириш ва ривожлантириш ҳақида ёритилган.

Калит сўзлар кўхна, эстетика, бадиий қобилият, архитектура.

Бухоро қадимиј шаҳарларнинг бири деб ҳисобланади. Бухоро азалдан она Ватанимизнинг зийнати бўлиши билан бирга шарқнинг илм маърифат маркази ҳисобланган. Шариф шахримизнинг ҳар тошида қанча ҳикмат яширган. Истиқлол ана шундай кўхна заминимиз ҳаётига янгича нафас олиб кирди. Бухоро чинакам ривожланиш йўлиги чиқди. Унинг қиёфаси йилдан – йилга эмас, кундан кунга ўзгармоқда. Замонавий иншоотлар, кафтдек йўллар, илм – маърифат масканлари, бир бирига туташ боғлар, хиёбонлар барпо этилди. **Минораи калон** – Минораи калон 1127 йилда усто Бақо томонидан қурилган. Минорананг жуда мустаҳкам пойдевори ер сатҳидан 10 метрдан кўпроқ чуқурлиқда бўлиб, Минорананг баландлиги 45,6 метрни ташкил этади. Юқорига қараб ингичлашиб борувчи думалоқ устунинг пастки қисмининг диаметри олти метр бўлса, юқори қисмининг диаметри тўққиз метрни ташкил қиласди. Миноранинг ичидан тана атрофида айлана ўралган бир юз беш зинапоя билан ҳашамдор карнiz шарафа кўринишида терилган ғиштларга таянувчи ўн олти ровоқли ротонда фонус майдончасига чиқиш мумкин. Минора устунининг ташқи юзасида ҳашамдор ғиштдан терилган нақшинкор ўн тўртта ҳалқа ва ёзувлар бор. Миноранинг ўзаги ҳам bezagi ҳам чорси ғиштдан терилган. (27x27x4-5 см) Безак ғиштлари турли шаклларда йўнилган. Устма – уст жойлашган турли шаклдаги бежирим безакли ҳалқалари билан безатилган безаклар орасида тарихий мазмундаги ёзувлар мавжуд. Минора мустаҳкамлигининг сири унинг айрим қисмларини тўғри ҳисоблаб чиқсан ўзаро муносабати юқори даражали пишиқ ғиштларни териш қоидаларини яхши билиш пойдевор конструкциясининг тўғри танлаб олганлигидадир. Минораи калон атрофида чиройли архитектура ансамбли масжиди калон ва мириараб мадрасаси жойлашган.

Бухоро намозгоҳи шаҳарнинг жанубий чеккасида, қорахонийлар сулоласининг ёзги қароргоҳи ўрнида барпо этилган (1119). Масжид биноси дастлаб пишиқ ғиштдан оддий қилиб қурилган ва атрофи баланд девор билан ўралган. Олдида баланд минбар ва чиройли меҳроб бор. Меҳробга ишланган нафис ўймакорлик безаклари тўла сақланган. Масжид хонасининг олдига баланд, саловатли пештоқ, ёнларига тоқли эшик ва тепасига гумбаз ишланган. Бинонинг ички-орқа деворида безак ва нақшлар сақланган. Масжид архитектурасида меҳроб ва унинг атрофида ишлангина безаклар алоҳида ажралиб турди. Масжид архитектурасида Бухоро меъморлиги анъалари ўз ифодасини топган. Бухорони хақли равища “шараф манзили”, “салтанат Каъбаси” ва “машхур кишилар тўпланадиган жой” деб аташган. Қадимиј Бухоронинг зийнати ва нодирлиги унинг бетакрор архитектура ёдгорликларидадир. Бухоро бир қанча асрлар давомида Туркистон шаҳарлари ўртасида етакчи мавқени эгаллаб турди. Бу даврда хунардманчилик, савдо, қурилиш санъати, фан, адабиёт, санъат равнақ топди. Бухорода маданият ёдгорликлари кўп бўлиб, улар Бухорони музей-шаҳар деб аташга ҳукуқ беради.

Шу билан бирга халқимизнинг ҳар бир интилиши, ташаббусида, олдинга қўйилган эзгу қадамда аждодларимизнинг уйғоқ ва мададкор руҳи сезилиб турибди. Ёш авлодни тарбиялашда она ватанига садоқатли бўлишига ва кўз корачигидай асрашга даъват қиласди. Ўқувчиларнинг ватанпарварлик руҳида тарбиялади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўқувчини касбий фаолиятга йўналтиришда индивидуал психологик хусусиятларни инобатга олишнинг мухим жихатлари. Касб-Хунар Таълими. Илмий –услубий, амалий, маърифий журнал Тошкент- 2019 Б. 22- 25
2. “ Наблюдение натуры и постановка ” “Молодой учёный” международный научный журнал стр 1596 – 1600 2016 год Часть XV

MUHANDISLIK KOMPYUTER GRAFIKASINING QISQACHA TARIXI TO'G'RISIDA

*Aminov Akmal Shavkatovich.
Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi
Telefon +998(93)6580827
akmaljon84ts@umail.uz
Buxoro davlat universiteti, talabasi
Qulmahmatov B.G'*

Annotasiya: Maqolada muhandislik kompyuter grafikasining qisqacha tarixi va uning taraqqiyot yo'llari haqida fikr yuritgan.

Kalitso'zlar: display, grafik dasturda, CAD firmasi, vizuallash, rakursni o'zlashtirish.

Kompyuter grafikasi — grafik display (monitor) ekranida tasviriy informatsiyani vizuallash ("ko'rindigan "qilish). Tasvirni qog'ozda, fotoplyonkada, kinolenta va boshqalarda aks ettirish usulidan farqli ravishda Kompyuter grafikasida kompyuterda hosil qilingan tasvirni darhol o'chirib tashlash, unga tuzatish kiritish, istalgan yo'nalishda toraytirish yoki cho'zish, yaqinlashtirish va uzoqlashtirish, rakursni o'zlashtirish, burish, harakatlantirish, rangini o'zgartirish va boshqa amallarni bajarish mumkin.

Kompyuter grafikasining paydo bo'lishi 20-asrning 40-yillarining birinchi kompyuterlari ("ABC", 1942, "ENIAC", 1946, "EDSAC", 1949, "MESM", 1950) ishlab chiqilgan va qat'iy hisob-kitoblar uchun ishlatilgan va grafika bilan ishlash uchun alohida mablag' yo'q edi.

1960 yilda Boeing aviakompaniyasining dizayneri Ulyam Fetter birinchi bo'lib "kompyuter grafikasi" atamasini ishlab chiqdi. Samolyotninng ichki interyer dizaynnini ishlaydigan kompyuterda chizib, u shu tarzda texnik hujjalarda o'z faoliyatining mohiyatini tasvirlashga qaror qildi. 1964 yilda Ulyam Fetter ham kompyuterda "Bo man" nomli odamning simli grafik modelini yaratdi.

1962 yilda DEC PDP-1 kompyuterida MIT dasturchisi Stiv Russell grafikali alohida dastur - "Spacewar!" Kompyuter o'yinini yaratdi. Uni yaratishga 200 kishi-soat to'g'ri keldi. O'yin joystikdan foydalandi va chiroyli grafika bilan qiziqarli fizikaga ega edi. Biroq, birinchi kompyuter o'yini, ammo grafikasiz, Aleksandr Duglasning "OXO" dasturi ("Tic Tac Toe", 1952) deb hisoblash mumkin.

Kompyuter grafikasi dasturlari yordamida kino sohasidagi animasion absrakt tasvirlar qo'llanilgan. 1963 yilda Bell Labs dasturchisi Edvard E. Zayak birinchi kompyuter animasiyasini - Yer atrofida sun'iy yo'ldoshning harakatini yaratdi. Animasiya Yerga nisbatan yo'nalishini qo'llab-quvvatlash uchun giposkoplardan foydalangan nazariy sun'iy yo'ldosh orqali namoyish etildi. Barcha kompyuter ishlov berish ORBIT dasturidan foydalanib IBM 7090 yoki 7094 seriyalni kompyuterlarda bajarildi.

Umuman olganda kompyuter grafikasi 1995 yilda misli ko'rinnagan holda rivojlanib turli xildagi video o'yinlar bilan ommalashib insonlarni o'ziga chorladi. Shunday davrda kompyuter o'yinlari inson hayotining bir bo'lagi bo'lib. Undan hech kim ajratib bilmasligi qiyin masalaga aylandi. Shu davrda kompyuter oyinlari 2 yarim D o'lchamida ishlar edi. Hozirgi kunga kelib esa CAD firmasining bir qancha dasturlari yordamida turli xil modellar yaratishga erishib kelinmoqda.

Kompyuter grafikasi dasturlari yildan yilgacha takomillashib virtual hayotni ko'rsatadigan darajada yuqori cho'qilarga borib, mifologik jarayon va voqealikkarni reallikka chorlaydigan bo'lib xizmat qilyapti.

Kompyuter garafikasi faqat kino sohasini rivojlantirish emas tibbiyot va muhandislik inshootlarni qurishda uning chizmasi va modelining animasiyasi takomillashib yuksalib boryapti.

Bularning hammasi chizma tufayli bo`lib, kompyuter grafik dasturi yordamida esa takomillashtirib chizilib kelinmoqda.

Ta`lim sohasiga kelsak muhandislik grafikasini o`qitish jarayonlarida barcha chiziladigan chizmalar borgan sari grafik dasturda chizilib uning modelini 3D printerdan chiqartirib tahlil qilinishi juda ham samarali natijalarga erishiladi.

Foydalaniman adabiyotlar ro`yxati.

1. Т.Рихсибов ва б., Компьютер графикаси. Т.: “Тафаккур қаноти” нашриёти, 2012.
2. В.У.Хайтов Компьютер гарфикаси фанидан ма`руза матни Бухоро-2014
3. Дмитрий Ткачев «Самоучитель» AutoCAD 2005.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИНИНГ ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ЭСТЕТИК ТАРБИЯНИНГ БАЪЗИ МАСАЛАЛАРИ.

Кадирова Нозима Арифовна
Бухоро давлат университети
Тасвирий санъат ва мухандислик графикаси ўқитувчиси
nozima.kadirova.1981@gmail.com
+998936841512

Аннотация мақолада умумтаълим мактабларида тасвирий санъатнинг ривожланиш тарихи, тасвирий санъатнинг ўрни ва тасвирий санъат дарсларида уквчиларни эстетик руҳда тарбиялаш хақида.

Калит сўзлар эстетика, этика, объектив, субектив, горизонтал, вертикал.

Мамлакатимизнинг умумтаълим мактабларида эстетик тарбияни такомиллаштириш борасида бир катор тадбирлар амалга оширилмоқда. Натижада мактабларимизда фанларнинг укитилиши бирмунча яхшиланди ва шу фанларга оид синфдан ташкари ишларда бир катор ижобий натижаларга эришилди. Хусусан, тасвирий санъат дарсларида биринчидан, тасдикланган йиллик иш режа ва директор ёки укув ишлари булимининг мудири томонидан тасдикланган дарс режа ва конспекти асосида дарс олиб боришга эришилган булса, иккинчидан, дарсларнинг кургазмалилик асосида утказилишига алоҳида эътибор берила бошланди, баъзи бир укитувчиларимизни мавзу асосида расм чизиш дарсларида («Бахор», «Куз» мавзуларига оид) болаларни табиат манзараларини кузатиш учун экспурсияга олиб чиқадиган булдилар. Болалар томонидан чизилган расмларни тез-тез таҳлил килиб туриш, биринчидан, болаларнинг бадиий дидини устиради, иккинчидан, уларнинг активлигини оширади, учинчидан, расмлардаги камчиликларни бартараф этишга ёрдам беради.. Эстетик идрок этиш билиш назарияси мухим уринни эгаллайди. Идрок эркин, ихтиёрий жараёндир. У шахснинг активлигидан далолат беради.

Идрокузида ижодэлементларини хам акс эттириши мумкин. Идрок бирвактнинг гузида бирор-бир хабарни кайта ишлаш натижаси сифатида намоён булади. Идрокнинг моҳияти шундаки, укишининг мустакил ҳаракатига туртки беради, билан узининг пассив эмаслигини курсатади. Эстетик завқ. У киши маънавиятини, эстетик қобилиятини ўстиради. Масалан, яшнаб турган гулзорни ёки ҳузурбахш шабада эсиб турган кукламзорни куриб қунглимиз завқ-шавкка тулади, жонажон улкамиз чиройини хаяжон билан кузатамиз, бу билан уни яхширок билиб оламиз. Дид, хис-туйгуга қараганда доимијорок ва чукуррок ходиса. Эстетик дидда зеҳн, онгли муносабатқучлирок ва аникрок булади. Эстетик дидузидаборликка, кишиларга ва турли ходисаларга булган муносабатни акс эттиради. Эстетик дид киши маънавияти билан боғлик. Шундай экан, эстетик диднинг даражаси у ёки бу шахснинг маънавий бой ёки кашшоклигидан далолат беради. Яхши ривожланган эстетик дид гузаллик ва хунуқликни тугри идрок этиш имконини беради.

Хулоса килиб айтганда, эстетик тарбиянинг биз юкорида шархлаб утган таркибий кисмларини билиш расм чизиш машгулотларида эстетик тарбияни тулаконли амалга ошириш имконини беради.

Эстетик тарбия – янги кишини шакллантиришнинг энг зарур шарти ва мухим восита-ларидан, бинобарин, мамлакатимиздаги мағкуравий ишнинг масъулиятли жабхаларидан биридир. Инсонни эстетик руҳда тарбиялаш, уларда юксак бадиий дид ва маданий куни-маларни шакллантириш хакидаги гамхурлик килиш энг мухим вазифалардандир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Кузин В.С Психология – Москва Вышая школа 1982.-256 б.
2. Азимова М.Б Наблюдение натуры и постановки “Молодой учёный” международный научный журнал №11[115] 2016 гг.

ТАРИХИЙ ОБИДАЛАРДА НАҚШИН БЕЗАКЛАР ЖИЛОСИ

*Мусинова Азиза Садиковна
Бухоро давлат университети ўқитувчиси
Телефон: +998(97)85558383
azizamatinova2@mail.ru
Нусратова Холида
Бухоро давлат университети талабаси*

Аннотация: Ушбу мақолада Самарқанддаги Шердор мадрасасининг пештоқидаги нақшин безакларига тавсиф берилган. Мадрасанинг қурилиш тарихи ва хар бир ишлатилиган нақш ранглари ҳамда ёзувлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: меъмор, архитектура обидалари, Шердор мадрасаси, реставрация, меъморчилик нақшлари, кошинкорлик, маданий ёдгорлик, пештоқ, консервация.

Самарқанд “Ислом оламининг қимматбаҳо гавҳари”, “Шарқ дурдонаси” деб номланади. Унинг тарихи Абу Али ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Ал-Хоразмий, Рудакий, Умар Хайём, Жомий, Навоий каби улуғ уламолар ва шоирларнинг номлари билан чамбарчас боғлиқдир. Аниқ фанлар ва қурилиш ишларининг ютуғи кўргазмали маданиятни жуда тез ривожланишига олиб келди. Бу айниқса, Самарқанднинг ноёб архитектура обидаларида намоён бўлади. Шаҳар айниқса Амир Темур ва Темурийлар хукумронлик қилган даврида ўз ривожланиш чўққисига эришган. Темурнинг набираси, илм фан ҳомийси Мирзо Улуғбек майдоннинг марказий қисмини қурдира бошлаган. Ҳозирги кунга келиб Регистон майдонини учта ажойиб иншоатлар, яъни Улуғбек, Шердор ва Тиллакори мадрасалари безаб туради. Шердор мадрасаси булар ичida ўзининг нақшин безаклари билан ажralиб туради. Бу улкан иншоот 1619-1636 йилларда Самарқанд ҳокими, таникли саркарда Ялангтўш Баҳодир раҳбарлигида меъмор Абдул Жаббор томонидан қурилган. Бу иншоот Улуғбек мадрасасининг энг катта ва салобатли гумбази ўрнида қурилган бўлиб, бинонинг қолдиғи 1956-йил Шердор мадрасасининг пойдевори остидан топилди. Шердор мадрасасининг бош фасади айниқса жозибалидир. Унда гўё оҳуларга ташланаётган йўлбарссимон шерлар ва уларнинг ортидан кутиб турган қуёш расмлари солинган. Шунинг учун бу бинога Шердор мадраса деб ном берилган. Бу бинони Ўрта Осиё услубига мансуб меъморчилик нақшлари билан безашган. Бинонинг ички ҳовли қисмида ўз услубидаги энсиз айвонли хужралар барпо этилган. Уларнинг ҳовли қисми кошинбуриш ва кошинкорлик ишлари билан меъморчилик санъатидаги нозик ва такрорланмас турли хил нақшлар билан ниҳоятда санъаткорона ишланган. Бинода замонасининг етук меъмори ниҳоятда ақл-заковат билан моҳирона ишлагани ҳар бир нақш ва ҳусниҳатда кўриниб турибди. Афсуски, бундай бебаҳо ва нодир маданий ёдгорликнинг бир неча асрлар давомида қаровсиз ётиши натижасидаунинг юқори қисми шикастланган эди. 1936-1940-йилларда Самарқандлик моҳир усталар бинони қайтадан таъмирлаб, консервация қилиб қўйдилар. Бинонинг асосий пештоқи ва улкан равоқнинг икки четидаги морпечларини қайтадан ишланди. 1961-1964-йилларда бинонинг асосий пештоқининг олд қисмida кошинкорлик ва кошинбуриш ишлари бажарилди. 1969-йилдан яна ҳовли қисмидаги биринчи қават ҳужралари олдидаги қаннос (тинпан) лар ва уларнинг атрофини айланиб ўтган пляцерлари сакланиб қолган қадимий усулдаги нақшлар асосида кошинбуриш билан қайтадан таъмирланди, лекин бу ҳам узоққа бормади. Мустақиллик шарофати билан қадимий меросларимиз, умуминсоний қадриятларимиз ўрганилди ва қайта тикланди. Шулардан бири Шердор мадрасасидир. Мадраса 48 ҳужра, иккита гумбаз остидаги хонақоҳлардан иборат. Мазкур мадраса XVII аср меъморчилиги ютуқлари асосида қурилган. Бу мадраса икки қаватли бўлиб, унинг пештоқидаги безаклар вазифаси учга бўлиб ўрганилади.

1-қатlam безак сифатида хизмат қиласи ва инсонларни эстетик руҳда тарбиялайди. Масалан, бош тарзидаги пештоқнинг икки ёнига гулдаста ишланган. Мадраса пештоқида

Ялангтўш Баҳодирни улуғловчи шеърлар битилган.

Тоқига муҳандис бергандা орой
Осмон бармоқ тишлибдеди; "Янги ой"
Ялангтўш Баҳодир қўйган чун асос,
"Ялангтўш Баҳодир"-тариҳига мос.

Пештоқ ичкарисига кошинкори безак орасида қора зоминли кошингга оқ ҳарфлар билан "Меъмор Абдужаббор Исфаҳоний" номи ёзилган. Мусаввири машхур Муҳаммад Аваз бўлган. Мадраса пештоқи симметрик қилиб рамзий нақшлар билан безатилган, қизғиш зарҳал Шер нозик оҳуни қувиб кетаётгани тасвирланган. Қуёш эса зарҳал ёғду билан ҳошияланган, улар атрофига нақшу нигорлар тасвирланган. **Ислимий нақшлар** она табиат, табиатнинг гўзаллиги, ноз-неъматлар диёри эканлигини, тўлқинсимон ислимий нақш ҳаётнинг нотекислигини, ойнинг ўн беши ёруғ бўлса, ўн беши қоронғу эканлигини билдиради. Буларда ҳикмат аломатлари бордир. Инсоннинг қуни ва туни, вақт ўтишини яъни умр ўтишини, инсон ҳар бир дақиқани ғанимат билишини рамзий англатса, **оқ гуллар** орқали табиатни покиза сақлашга, инсон қалбини эса покликка ундаиди. **Яшил ранг** исломдини эътиқоди, иймон бутунлиги, валийлик рамзи, тинчлик, ёмон кўздан асраш рамзи эканлигини уқтиради.

2-қатлам инсонларни зиё орқали руҳий покликка ҳамда комиллик даражасига етиш мумкинлиги ҳақида ғоя беради. Масалан, йўлбарс танасини эса эпчиллик билан борлиққа ақл-заковати етадиган ҳайвон рамзида олинади. Аслида, дунёда йўлбарс танали шер йўқ. Шерсимон йўлбарсни инсон образида акс эттирган. Қуёш нурларини зиё яъни илм рамзида, оҳу боласини эса руҳий поклик ўрнида тасвирлаган. Намоённи эса энг юқорида яшил ва олтин рангда безалган. Намоённи комиллик даражаси рамзида ишлатилганлиги, инсон зиё (ilm) орқали покликка эришади, руҳий поклик орқали эса комиллик даражасига эришади деган фалсафий ғояни илгари суради. Олтин нурларини шерда қуёшда, ислимий нақшда ва намоёнда кўриш мумкин. Бу билан инсон зиё орқали оламни билади ва халқига зиё тарқатади деган фикр англаради. Шердор мадрасаси пештоқидаги безакларни нақш тили билан ўқисак "Инсон умри давомида зиё орқали руҳий покликка эришади, сўнгра комиллик даражасига етади", деган фалсафий ғоя илгари сурилган.

3-қатлам эса, Ялангтўш Баҳодир ҳақида, яъни унинг мучали, буржи ҳамда характери тўғрисида нақшлар орқали маълумот беради. Мадраса пештоқидаги Шер, Оҳу ва Қуёш тасвирлари шу маънодаки, қуёш шамсий йилнинг бешинчи ойи асад (шер), ўнинчи ойи эса жаддий (кийик-оҳу)дир. Асад ўзи икки бурж ойларининг буржи оташ, яъни ўз ойлари гуруҳига кирса, жаддий буржи об-қиши ойларига киради. Мадрасанинг қурила бошланиши ва тугалланиши, ёки Ялангтўш Баҳодирнинг шарқий толеномаси асосида йўлбарс унинг туғилган иили, эркак шернинг боши эса унинг ой ва кунини, эркак бошли шер унинг буржини, йўлбарс танаси орқали эса унинг мучалини рамзий белгилар орқали тасвирланган бўлиши мумкин. Асрлар давомида улкан маданий бойлигимиз, хусусан, ўзбек миллий халқ амалий безак санъатининг кенг тарқалган турларини, ўзига хос томонлари, мактаблари, бажариш технологияси, услублари, уларни яратган усталарнинг муборак номларини йўқотишга ҳаққимиз йўқ. Ана шу сабабли бу ноёб санъат дурдоналарини сақлаш, илмий ўрганиш, уларни ёшларга ўргатиш ва келажак авлодга етказиш бизнинг мухим вазифаларимиздандир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Булатов С.С. Рангшунослик.– Тошкент. "Ўзбекистон файласувлари миллий жамияти нашриёти", 2009.
2. Булатов С.С. Ўзбекистон халқ амалий безак санъати. – Тошкент. "Мехнат", 1991.
3. Қосимов К. Нақошлик. – Тошкент. "Ўқитувчи", 1990.

КАШТАЧИЛИКДА РАМЗИЙЛИКНИНГ АКСИ

Хакимова Гульнора Абдумаликовна
Бухоро Давлат Университети
“Тасвирий санъат ва муҳандислик графикаси”кафедраси
www.gulnora2404.mail.ru
+99891 404 24 66

Анотация Маколада ўзбек халқ амалий санъат турлари ҳақида сўз юритилган бўлиб, каштачиликда рамзийликнинг акс этиши ҳақида кенг маълумот берилган.

Калит сўзлар: Ислимий нақш, рамз, сўзана, палак, гулкўрпа, зардевор, ироқи, чуст, гилам дўппи, чакма тўр, пилтадўзи, зардўппи, тўлдирма.

Наққошлик тилини билиш учун нақшнинг ҳар бир унсури ва рангларининг рамзий алифбосини билиш катта аҳамият касб этган. Устоз шогирд одобининг энг асосий шаклларидан бири, шогирдни амалий санъатга бўлган муҳаббат руҳида тарбиялаб, ўша санъатнинг сируасноларини ўргатишида, нақшларнинг рамзий маънолари ҳақидаги билимларини ривожлантиришдир. Аждодларимиз томонидан мерос бўлган нақшлар мазмунан қатламдор, турлича хиссий бўёқ, шакл, рух ва мантиқий ҳамда фалсафий маъно ва товланишларга эгадир. Рамз – арабча сўздан олинган бўлиб, “Ишора қилмоқ”, деган маънони англатади ва табиатни, воқеликни, ҳаётимиздаги қувонч ва ташвишларни, дўст ва душманни, яхшилик ва ёмонликни нақш элементлари, турли жонли чизиклар ва ранглар орқали тасвирилаш демакдир. Ўзбекистонда нақшлар ўқиш алифбоси тузилиб, улар бир неча гурухларга ажратиб, рамзий маъноларини қуидаги бўлимларга бўлиб чиқилди: Геометрик нақшларнинг рамзий маъноси; ислимий нақшларнинг рамзий маъноси; қуш ва ҳайвонларнинг рамзий маъноси; буюмларнинг рамзий маъноси; рангларнинг рамзий маъноси; Каштачиликда турли маросимларга мўлжалланган эркак ва аёлларнинг кийимлари, интеръерни безашга мўлжалланган сўзана, палак ва бадиий буюмлар дид билан бежириш ва чиройлик безатилган.

Каштачилик бадиий буюмларидан сўзана, палак, гулкўрпа, зардевор, либос ва дўппилар чет элларда хам жуда машҳурдир. Бухоро миллий каштачилик мактаблари ва санъатининг ўзига хос табиий бўёқларнинг қўлланиш технологияси, ипакдан тўқилган матоларда кашталарнинг қадимий нусхалари тикилаётганлиги барчанинг диққат - эътиборини ўзига тортмоқда. Бухоро вилоятининг Фиждуон, Шоғиркон, Вобкент, Қоракўл туманларида каштачилик мактаблари ўз фаoliyatiini kўrsatmokda. Бу мактабларда кашталарнинг ўзига хос белгиларидан бири, уларда “йўрма” чоки маҳорат билан қўлланилиши ҳаворанг, гул ранги, бинафша, пушти, оч сариқ, кизил, малина ва кўк рангларнинг уйғунлашишидир. Бухоро кашталарининг йўрма чоки, композициясининг тузилиши, гуллари хилма - хиллиги билан фарқ қиласи. Рамзий нақшларнинг яна бири - бу қалампир тасвиридир. Қалампир ёмон кўздан асраш маъносини англатиши ҳеч кимга сир эмас, шу сабабли қалампирдан тузилган нақш композицияинсониятни доимо ўраб турган. Бу нақш тасвирини бош кийимларда, либосларда, сўзана ва палакларда, уй-рўзғор буюмларида доимо учратиш мумкин. Янги туғилган чақалоқларга, шунингдек, кўзи ёриган аёлларга ёмон кўзлардан асраш маъносида қалампир шаклидаги тақинчоқлар ва туморли безаклар тақилган. Амалий санъат турлари наққошлиқ, кулолчилик, каштачилик, санъат намуналарида илон ёки илон изи тасвири кўп ишлатилади. Илон ёмонликдан асрорчи тимсол сифатида ишлатилган. Ўтмишда илонга сажда қилишган, илоннинг сехри, куч - кудратига ишонишган, илон заҳридан тайёрланган дори-дармонлардан табобат дунёсида кенг фойдаланилади, шунинг учун дўппиларда ҳам илон тасвири ишлатилган. Дўппиларда ҳайвонлар, тоғ кийиги, чаён ва қоплонга ўхшаш тасвиirlар ҳам тасвиrlаналди. Хандасавий нақшлар ҳам оммавий бўлган, тик ва кўндаланг чизиклар ва тўғри бурчаклар чатишувига комил уйғунлик деб қаралган. Тўлқинсимон ва сочма нақшлар оби ҳаёт тўлқинлари тимсолини акс эттириб, улар дехқончилиқда кут - барака рамзи бўлиб ҳисобланган.

Адабиётлар:

- С.Булатов “Халқ амалий безак санъати” – Т.: 1991.- 312 б.
- А.Хакимов «Прикладное искусство Узбекистана: традиции и инновации» Т.: 2013. - стр.39

CHIZMACHILIK FANINI KOMPYUTER ANIMASION MODELLARDAN FOYDALANIB RIVOJLANTIRISH.

*Shukurov Avaz Ro'ziboevich
Buxoro davlat universiteti
Tasviriy san'at va muxandislik grafikasi
mukhay.azimova.77@mail.ru
+998943222104*

Annotasiya Ushbu maqolada Chizmachilik fanida axborot texnologiyalarini qo'llash o'zgaruvchan atrof-muhit sharoitida murakkab fazoviy jarayonni obyektiv faoliyatini namoyish qilish samarali boshqarish va texnologik samarali boshqarish tushunchalari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'lar AutoCAD, ArchiCAD, AutoCAD Electrical, 3ds Max, Design Review

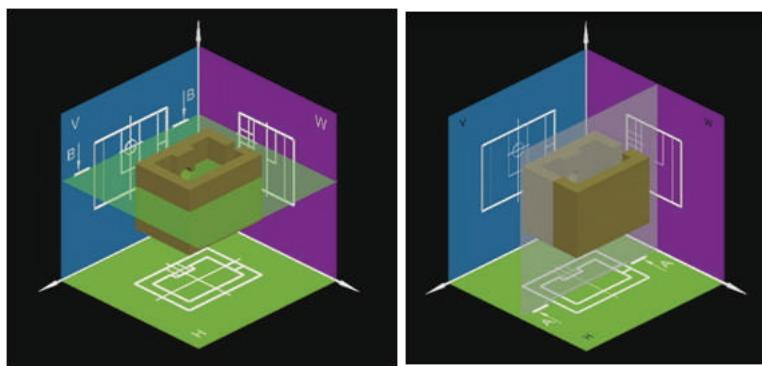
Chizmachilik darsini axborot texnologiyalar asosida o'qitish ayni paytda dolzarb muammolardan biri bo'lib hisoblanadi. Ilmiy-metodik tadqiqot ishlar keng qamrovli bo'lishiga qaramasdan, ta'limda muhandislik grafikasi fanlarini axborot texnologiyalar asosida o'qitishning nazariy va metodik asoslari maxsus tadqiq qilinmagan.

Chizmachilik fanida axborot texnologiyalarini qo'llash o'zgaruvchan atrof-muhit sharoitida murakkab fazoviy jarayonni obyektiv faoliyatini namoyish qilish samarali boshqarish va texnologik samarali boshqarish tushunchalari kelib chiqadi.

Chizmachilik darsini axborot texnologiyalar asosida o'qitish ayni paytda dolzarb muammolardan biri bo'lib hisoblanadi. Ayni paytda bu borada ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Ammo, ilmiy-metodik tadqiqot ishlar keng qamrovli bo'lishiga qaramasdan, ta'limda muhandislik grafikasi fanlarini axborot texnologiyalar asosida o'qitishning nazariy va metodik asoslari maxsus tadqiq qilinmagan.

Ushbu muammolarni hal etishda bugungi kunda juda ko'plab kompyuter grafik dasturlari mavjud. Ammo ularni qaysi sohada qollanilishi bilan bir biridan farqlanadi. Har bir soha mutaxassislari o'z faoliatlari uchun qulay bo'lgan grafik dasturni tanlaydilar.

Demak, grafik dasturni tanlashda avvalambor uning imkoniyatlarini inobatga olish lozim. Aksariyat hollarda grafik dasturni qo'llashdan oldin boshqa bir qator dasturlarni yoki fanlarni o'zlashtirishga ehtiyoj seziladi. Shunisi bilan ham grafik dasturlar murakkablashib boradi.

Autodesk firmasi tomonidan ishlab chiqilgan (AutoCAD, ArchiCAD, AutoCAD Electrical, 3ds Max, Design Review...) dasturlar grafikaviy dasturlardir. Autodesk firmasining juda ko'plab dastur mahsulotlari mavjud bo'lib AutoCAD va 3ds Max, butun dunyoda keng ommalashib ketgan dasturlar qatoriga kiradi. Firmanın dastur mahsulotlari ichida 3ds Max grafikaviy dastur-turli xil uch o'lchamli loyiha yaratish va animasjon kadrlar yaratish bo'yicha juda ommabob dasturdir. Chizmachilik fanida kompyuter grafik dasturlarni qo'llash mavzuning mazmun va mohiyatini o'quvchilarga yetkazishning metodik yo'l-yo'riqlarini ishlab chiqish asosiy vazifalardan hisoblanadi. Maktab chizmachilik ta'limida yangi axborot texnologiyalarini joriy etishda animastiysi modellar asosida ishlab chiqish dolzarb muammolardan biri bo'lib

qolmoqda. Ushbu vazifalarning muvaffaqiyatli hal qilinishi oliy ta'limda muhandislik grafikasi kursini axborot texnologiyalar asosida o'qitishning nazariy asoslarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Masalan 3dsMax dasturida bajarilgan detal tasviri o'quvchilarga namoyish etilsa real namoyon bo'ladi (1-shakl). Bunda axborot kommunikasion texnologiyalarning ahamiyati katta.

Ta'limda maktab chizmachilik fanini o'qitishning axborot texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarning grafik qobiliyatini va fazoviy tasavvurini rivojlantiribgina qolmay ularda ixtirochilik, kashfiyotchilik, rasionalizatorlik, ijodiy va mustaqil fikrflash, bunyodkorlik kabi hislatlarni rivojlantirishda va eng muhimmi barkamol avlodni tarbiyalashda xizmat qilishi shubhasiz.

Xulosa qilib aytganda mamlakatimiz mustaqilligiga erishgan davrlardanoq barcha sohalarda bo'lgani singari ta'lim sohasida ham ko'pgini samarali ishlar amalga oshirildi. Ta'lim sohasidagi yuksak o'zgartirishlar yoshlarimizning ayniqsa ijodiy jarayonga, ijodkorlikga yo'naltirilgan bo'lib ko'pgina samarali ishlar amalga oshirildi. Keyingi yillarda "yoshlar ijodiyoti markazi" va shunga o'xshash yoshlarimizni ijodga yo'naltiruvchi muassasalar ko'paymoqda.

Chizmachilik darslarida ham yoshlarni ijodga yo'naltirish diqqat markazimizda turadi. Ta'lim jarayonida ijodiy masalalardan foydalanib darslarni tashkillashtirish o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi.

Chizmachilik faniga qo'yilgan zamonoviy talablarda o'quvchilarning bilimga qiziqishini rivojlantirib, ularning o'z bilimi, ko'nikma va malakasini mustaqil ravishda to'ldirib borishiga erishish lozim. Bu masalalarni amalga oshirishida dars berish jarayonida o'qitishning didaktik tamoyillariga yonma-yon ravishda amal qilish zarurdir, ana shundagina yuqoridagi vazifalarni amalga oshirish uchun zarur shart-sharoit yaratiladi. Didaktik tamoyillar o'qitishning ilmiy asoslaridir. Grafik bilimlarni o'zlashtirishning izchilligi o'quvchilarning bilim saviyasini ham qobiliyatini ketma-ket rivojlanishini ham ta'minlaydi. Izchillik tamoyili chizmalarni o'qish uchun chizmalar tanlash o'qituvchidan moxirlikni va pedagogik jihatdan to'g'ri chizmalarni tanlashni talab qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Vladimirskiy G. A. Perspektiva. -Moskva: Prosveshenie.1969.
2. Raxmonov I. Perspektiva. -Toshkent: O'Qituvchi. 1973.-46 b.

FAVVORALAR HAQIDA

Badiyev Maxmud Marupovich
Buxoro davlat universiteti
Axmatov N
Buxoro davlat universiteti
mukhay.azimova.77@mail.ru
+998914141904

Annotasiya ushbu maqolada favvorada me'morlar tomonidan oqar suvning badiiy estetik jihatlari va shifobaxshligi namoyon qilingan. Ellinizm davrida me'moriy markazini belgilashda daraxt, haykal bilan bir qatorda favvoratalat ham muhim o'rin tutgan

Kalit so'zlar favvora, arxitektura obidalari, haykallar

Favvora - biror manbadan chiqqan suv biror jomga tushib va yana qayta ishlatiladigan qurilma. Estetik zavq berish uchun o'rnatiladi. Favvora, fontan sun'iy bosim ostida yuqoriga otiluvchi suv oqimi va uni hosil qiluvchi inshoot. Dastlab favvora, fontandan ichimlik suvi manbai sifatida ham foydalanilgan, keyinchalik shahar maydonlari, saroy va bog'larni bezash, havoni salqinlashtirish vositasi sifatida qo'llanilgan. Favvora, fontanlar quduq, chashma, hovuz kabi suv inshootlari bilan bog'liq. Favvora, fontanda me'morlar tomonidan oqar suvning badiiy estetik jihatlari va shifobaxshligi namoyon qilingan. Ellinizm davrida me'moriy markazini belgilashda daraxt, haykal bilan bir qatorda favvora, fontanlar ham muhim o'rin tutgan («terrassa» uylari va boshqalar). Ko'pincha serhasham qilib quriladi. Favvora, fontanlarning bezak jihatni Mag'ribdag'i haykaltaroshlik asarlari bilan bezatilgan Madinash az Zahra saroy majmuasitsa, jez va tilladan ishlangan al Humro saroyi favvora, fontanlarida o'z aksini topgan. Shoh. Abbas davrida Isfahon (Eron) xiyyobonida ko'pgina hovuzlarni favvora, fontanlar jonlantirib turgan (Xasht Bihisht ko'shki o'rtasidagi 8 qirrali hovuzda qurilgan favvora, fontan, Chihel sutun ko'shkida hovuz burchaklaridagi poyustunga ishlangan sher shaklidagi marmar haykalli favvora, fontanlar). Yevropada Upg'onish davri va Barokko davrlarida saroybog'larda favvora, fontanlar muhim o'rin egallagan (mas, Tivolidagi d'Est'ye villasi, 1550—72, me'mori P. Ligorio).

Klassitsizmning serhasham favvora, fontanlari (Versaldagi Katta kanal, Appolon va Laton Favvora, fontanlari, Petrodvoretspagi Katta kaskad kabilari) ulug'vorligi bilan ajralib turadi. Turkiyadagi Favvora, fontan — chashmalar uy devoriga tutash peshtoqsimon yarim doira shiypon yoki rotonda ichiga qurilgan. 18-asrdan Favvora, fontanlar ochiq maydonlarda murabba, ko'pburchak yoki doira tarhli qilib qurilgan, marmar bilan qoplanib, bejirim ko'rinishga ega bo'lgan; sirtlari ravoklar, jez panjaralar bilan bezalgan (Turkiyaning To'pqopu saroyidagi Favvora, fontan). O'rta Osiyoda Favvora, fontan qurilishi 14—15-asrlarda keng rivojlangan.

Amir Temur boglariga ishlangan Favvora, fontanlar haqida yozma ma'lumotlar saqlangan. Bu Favvora, fontanlarga suvlari maxsus moslamalar (sopol quvurlar)dan kelib, hovuzlarga tushib ariqchalar orqali tashqariga oqib chiqqan. Hovuz atrofi har xil rangdagi marmar toshlar, rangbarang gullar tasviri bilan bezatilgan. Hovuzlarga quyiladigan ariqchalarning qirg'oklari ham marmar toshlar bilan qoplangan. Qo'lyozma kitoblar (mas, Nizomiyning "Xamsa", Boburning "Bobirnoma" va boshqalar)ga ishlangan miniatyuralarda Favvora, fontan namunalari aks ettirilgan.

O‘zbekistonda Favvora, fontan, asosan, madaniyat va istirohat bog‘larida, shahar maydonlarida, jamoat binolari oldida bunyod etilgan (Toshkentdagи teatr maydoni, 1947; Xadra maydoni, 1952—53; Navoiydagи “Farhod” va “O‘zbekiston daryolari”, 1970 va boshqalar).

Mustaqillik maydonidagi Favvora, fontanlar (1970—74) katta texnik imkoniyatga ega bo‘lgan, qator jo‘mrakli, ajoyib manzarali murakkab muhandislik inshooti hisoblanadi. Hozirgi zamон Favvora, fontanlari fantexnika yutuqlari asosida bunyod etilmoqda, Oqshomda ular harakatdagi rangli nurlar bilan yoritiladi. Suvning shovullash ovozi musiqiy ohanglar bilan muvofiqlashtiriladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Bulatov M.S. “Geometricheskaya garmonizatsiya v arxitekture Sredney Azii IX—XV vv.” Izd. M., “Nauka”, 1988.
2. Vaxitov M.M., Mirzayev Sh.R. Me’morchilik. I qism. Me’morchilik tarixi. –T. “Tafakkur”, 2010.
3. M.Q.Axmedov “O‘rta Osiyo me’morchiligi tarixi” T.: “O‘zbekiston” nashiryoti.

BADIIY TA'LIMDA QALAMCHIZGILARNING AHAMIYATI

*Parpiyeva Shoira Mamasiddiqovna
Namangan viloyati Kosonsoy tumani
43-sonli maktab tasviri san'at fani o'qituvchisi
Telefon +998 94 153 39 73
faxriddinabdulxayev@gmail.com*

Annotatsiya: Tezisda qisqa muddatli o`quv va xomaki rasmlar chizish keltirigan. Bu xomaki rasm chizish orqali ko`plab rasmlarni tez va qulay uslubda ishlash mumkin. O`quvchilar tasviri san'at fanidan xomaki rasmlar chizishda, naturmort, manzara, uy ro`zg`or buyumlari, geometrik shakl va jismlar, maishiy buyumlarni tezlik bilan chizish orqali rasm chizish qobiliyatlarini ro`yobga chiqarish mumkin. Shuningdek darslar davomida xomaki rasmlar chizish keng foydalanib kelinmoqda.

Kalit so‘z: Naturmort, kompozitsiya, yaxlit, natura, chizgi, xomaki rasm.

Qisqa muddatli o`quv va xomaki rasmlar chizish.

Xomaki rasm - odatda qisqa, ba’zan esa juda qisqa va o`ta cheklangan vaqt davomida, ko`p hollarda rasm chizuvchining o`ziga bog`liq bo`lmagan holatlarda bajariladigan predmet dunyosining umumlashtirilgan to`liqsiz tasviridir. Bunda ishni tezlashtirish maqsadida eng kam grafik vositalardan foydalaniladi.

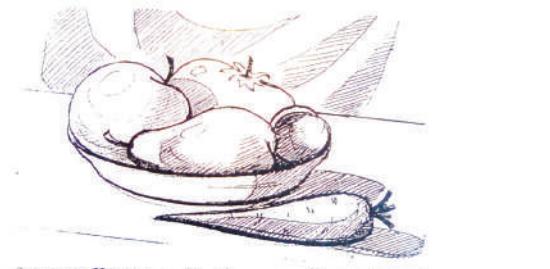
Murakkab shaklni faqat uning asosiya, mayda ikir-chikirlarsiz tipik va o`ziga xos alomatlari aniq va ifodali tarzda hal etiladigan predmet dunyosining realistik tasvirini umulashdirilgan, deb hisoblamoq kerak. Shuning uchun ham xomaki rasm ko`p hollarda “yaxlit, ko`zga ko`rinib turgan predmetning qism, bo`lakchalarsiz tasviri bilan belgilanadi”.

Xomaki rasmlar akademik vazifani boshlashdan avval o`quv rasmini kompozitsiya jihatidan joylashtirishda har doim ham naturaning umulashdirilgan tasviridan, ya’ni aslini olganda, xomaki rasmdan foydalaniladi. Shuning uchun o`quv muassasalarida pedagoglar akademik rasmni boshlashdan avval o`quvchilarga naturani turli nuqtalardan turib qalamchizgilar bajarishni va shundan so`ng kerakli joyni tanlab olgandan so`ng asosiy ishga kirishishni maslahat beradilar. Chunki, xomaki rasm muvoffaqiyat bilan topilganda naturaning butun massasi joylanishi davomli o`quv rasmining asosi bo`lib xizmat qilishi mumkin.

Chizgi - xomaki rasmiga nisbatan ancha to`liq hisobdanadi. Lekin ba’zi hollarda u davomli o`quv rasmiga qaraganda ancha qisqa vaqt oralig`ida naturadan bajariladigan predmet dunyosining mukammal bo`lmagan tasviri hamdir. Chizgi ustida ishlash vaqtini odatda rasm chizuvchining o`zi belgilaydiki, bu ushbu rasm mazmuni, shuningdek uning keyinchalik amalga oshadigan maqsadiga qo`yadigan talablariga bog`liqdir.

A. Matiss. «Ayol portreti».

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. V. A. Yablonskiy. Prepodovanie predmetov «Risunok» i «Osnov! kompozitsii». Moskva. «Vyushaya shkola» 1983.
2. B. Boyme tov. Qalamtasvir. Musiqa nashriyoti. Toshkent. 2006.

SHOXLAR NAZARIGA TUSHGAN RASSOM KAMOLIDDIN BEHZOD IJODIGA BIR NAZAR

*Bakaev Shodijon Shokirovich
Buxoro davlat universiteti
Tasviriy san`at va muhandislik
grafikasi kafedrasi katta o`qituvchi
mukhay.azimova.77@mail.ru
+998934510204*

Annotasiya Ushbu maqolada buyuk miniatyura ustasi K. Behzodning davlat arbobi X. Baykaro portretidagi ishlari batafsil bayon etilgan. In this article are given the methods job of the great foreman to a miniature Bekhzod is stated. In writing of a portrait of the state figure H.Baykara.

Kalit so‘zlar *Chun, Dashti, xattotlari, musavvir, kandakoru o‘ymakorlari.*

G'arbda "Sharq Rafaeli"deb tan olingan Kamoliddin Behzod ijodkor sifatida murakkab yo'lni bosib o'tdi. U o'zining ziddiyatlarga to'la hayoti davomida Sulton Husayn Boyqaro, Shayboniyxon, Shox Ismoil Safaviy singari hukumдорлар qo'li ostida ijod qildi. Hayotining asosiy qismi temuriylar sulolasining ikkinchi poytaxti bo'lmish Hirotda o'tdi. Hirot o'sha payt Sharqning eng go'zal shaharlaridan biri bo'lgan. Behzod ota-onasidan erta ajralgan. Uni Hirotdagi musavvir, saltanat kutubxonasining mudiri Mirak Naqqosh o'z tarbiyasiga oladi.

Mirak Naqqosh "Mashhur qirq san'atkor" anjumaniga rahbarlik qilib, Nigoriston, hozirgi tushunchalar bilan aytganda, San`at akademiyasi ishlarini yo`lga qo`yan edi. Kamoliddin Behzod mashhur hattot Sulton Ali Mashhadiy bilan tanishdi, u bilan hamkorlik qildi. Abdurahmon Jomiy huzuriga borib turadi. Uning mehnatsevarligi, istedodi Alisher Navoiyga ma'lum bo`lgach, Behzodni huzuriga chaqirib, saroy ishiga jalb etadi. Sulton Husayn o`zining bog`ida ijodxona qudirib, ijod uchun barcha shart-sharoitlarni muhayyo qiladi. Sulton Husayn Boyqaro uni Hirotdagi sultananat kutubxonasiga boshliq etib tayinlaydi. Behzod butun Xurosonga dong taratadi, bu erdag`i barcha naqqoshlar, musavvirlarga bosh bo`ladi. Xuddi mana shu davrda Behzodning eng sara asarlari yaratiladi. Jumladan Sulton Husayn Boyqaro portreti ham.

Amir Temurning ikkinchi farzandi Umar Shayx Mirzoning avlodni bo'lmish Husayn Boyqaro Xirotda tug'ildi. Biroq barcha shaxzodalardek unga shod -xurramlikda voyaga etish nasib etmadidi. Etti yoshida otasi G'iyosiddin Mansur Mirzo vafot etdiyu, Husaynnning hayoti tamoman o'zgarib ketdi. endi u shaxzodalardek shoh saroyida rohatda yashashning o'rniqa otasizligi tufayli Abulqosim Bobur, keyinchalik esa Abusaid Mirzolarning saroyida xizmat qildi.

Ammo, yillar o'tib, saroyda obro'li bo'lmaslik, sarson-sargardonliklar uning hamiyatiga tegdiyu, Marv tomonlarga ketishga qaror qildi. Chunki bu erda hamma unga oddiy xizmatkordek qarardi. Marv hukmdori Sanjar Mirzo avvaliga Husaynni xushlamaygina qarshi oldi. Biroq oradan bir oz vaqt o'tib, undagi adabiyot-san`atga ishtiyoqni, ziyrak qobiliyatni ko'rib, muruvvat qo'lini cho'zdi. Hatto azbaroyi mehri tushganidan qizi Beka Sultonga uylantirib qo'ydi. Shundan keyin Husayn Sanjar Mirzoning yaqin kishisiga aylandi. Ishonchga kirgan Husayn Xuroson taxtini ko'lga kiritishga harakat qila boshladi. Biroq Xuroson shoxi Sulton Abusaid o'z taxtini osonlikcha topshirib qo'yadiganlardan emasdi. 1469 yilda Sulton Abusaid va Husayn Boyqaro o'rtasida taxt uchun keskin, ayovsiz kurash bo'lib o'tdi. Omad bu safar ham Husayndan yuz o'girdi. Mag'lubiyatga uchragach, Xorazm va Buxoro o'rtasida uzoq vaqt sarson-sargardon kezdi. Dashti qipchoq xukmdori Abulxayrxonning huzuriga bosh egib bordi. Nixoyat, qat'iy va chidam bilan qilingan tinimsiz harakatlar natijasi o'laroq Hirot taxtiga o'tirdi. Husayn Boyqaro temuriy shahzodalar orasida eng donishmandi, barcha soha hunarmandlarini, ilm ahlini qo'llab-quvvatlaydigan homiysi hisoblangan. U hukmronlik qilgan davrda Xuroson, ayniqsa uning poytaxti Hirot shahri adabiy, madaniy, ilmiy va san'at markazi sifatida rivojlanadi, taraqqiy topadi. Husayn Boyqaro quvvatlashi ostida, Alisher Navoiyning moddiy va ma'naviy homiyliklari, ko'maklari natijasida zamonasining yuzlab iste'dodli shoirlari, olim va xattotlari, musavvir, kandakoru o'ymakorlari va san'atkorlari kamolga etdilar. Husayn Boyqaro saroyi atrofida "zohir va botin

ilmida” tengi yo’q daho Abdurahmon Jomiy, “hikamiyot va aqliyot va kalom xo’b bilgan” Mavlono Shayx Husayn, “zamona donishmandi” Mullo Usmonlar faoliyat yuritdilar.

Bunday ilmu hunar sohiblari, ijod ahli davrasida Husayn Boyqaro nafaqat hukmdor sifatida balki, zabardast olim, nuktodon she’rshunos sifatida barchaga rahnamolik qilgan, yo’nalish berib turgan.

“Boburnoma”da shoh va shoir haqida “Tab`i nazmi bor edi. Devon ham tartib qilib edi. Turkiy aytur edi. Taxallusi Husayniy edi. Ba`zi baytlari yomon emastur, vale mirzoning devoni tamom bir vazndadur” — deb yozgan adib, “Muxtasar” asarida ramal bahri haqida gapira turib, Husayniy ijodiga ham e`tibor qaratadi. “Sulton Husayn Mirzoning devonida ushbu vazndin o`zga vazn yo`qtur” — deb Husayniy devoni bir vazndagi g‘azallardan iborat ekanligini ta`kidlab quyidagi baytlarni keltiradi:

*Ey saodat matla i, ul orazi mohing sening,
Ahli binish tutiyosi xoki dargohing sening,
Hojat ermas hasratingda arzi hojat aylamak,
Chun tajalli ko `zgusidir tab `ogohing sening.*

Xulosa qilib aytganda, Bobur Husayn Boyqaroni bir tarafdan temuriy zodagonlar orasida eng zabardast inson, o’ttiz ikki harbiy hunarni egallagan sarkarda, hamisha mamlakat butunligi, el osoyishtaligini o`ylaydigan bunyodkor podshoh, ikkinchi tarafdan esa ko`plab ijodkorlarning suyanchig`i, rahnamosi va nozikta`b shoir sifatida tasvirlashga muvaffaq bo`lgan. Adib Husayniyning islomiy ahkomlar bilimdoni, ko`p masalalarni faqat shar`iy yo`l bilan hal qilishga intilgan hukmdor ekanligini alohida ta`kidlagan. Mana shunday kuchli va ma`rifatli podshoning portretini Kamoliddin Behzod mahorat bilan ishlagan. Kamoliddin Behzod salkam bir asrlik uzoq va mazmundor hayoti davrida Sulton Husayn Boyqaro (1469-1506), Shayboniyxon (1510 yilda vafot etgan), Shoh Ismoil Safaviy (1501-1524), Shoh Tuhmasp Safaviy (1524-1576) lar hukumronlik qilgan turli-tuman to`rt saltanatni ko`rdi, Temuriylar sulolasi poytaxti Hirotda va Safaviylar sulolasi poytaxti Tabrizda yashab feodalizm davrining butun azob-uqubatlarini o`z ko`zi bilan ko`rib mushohada qildi, o`z atrofini o`rab turgan ijtimoiy borliqdan olgan boy va rang-barang taassurotlarni, ichki kechinmalarni, kayfiyatlarini o`z ijodida zo`r mahorat bilan tasvirladi.

Behzodning gigant san`atkor sifatida nihoyatda sermahsul, mehnatsevar va zahmatkash bo`lganligini uning asarlaridan bilib olamiz.

Xulosa qilib aytganda juda ham mehnatsevar, tezdast, mo`yqalamgi g‘oyatda sehrgar va serbaraka bo`lgan musavvir Behzodning hali bizlar bilmaydigan juda ko`p asarlari bordir. Undan tashqari bir necha asarlarni Behzod avval boshlab tazyillarini chizib bergen, so`ngra ularni iste`dodli shogirdlari ustozи uslubida davom ettirib takmil qilgan asarlari bir muncha. Kamoliddin Behzod Yaqin va O`rta Sharq yurtlarida juda qadim zamonlardan beri istiqomat qilib kelayotgan, XIV-XVasrlarda noyob san`at asarlari yaratgan, o`zlarining nodir san`at asarlari bilan jahon madaniyati xazinasiga barakali hissa qo`shgan, eron, afg`on, o`zbek, tojik, arab, hind, ozarbayjon va boshqa o`nlab iste`dodli sharq xalqlarining umumiyy , mushtarak farzandi ulug` iftixoridir. Behzod nafaqat Sharq xalqlari madaniyati tarixida, balki umuminsoniyat madaniyati tarixida o`chmas iz qoldirgan, jahon madaniyati xazinasini o`zining ajoyib, qimmatbaho durdonalari bilan boyitgan, butun jahon madaniyati va san`ati tarixida salmoqli o`rin olgan buyuk va zabardast san`atkordir. Biz bu musavvir yaratgan asarlarini chuqr tahlil qilib, o`rganib bizdan keyingi yosh avlodga yetkazishimiz kerak.

Adabiyotlar ro`yxati.

1. A.Egamov. “Kompozitsiya asoslari”.Toshkent 2005
2. N.Norqulov.”Kamoliddin Behzod”.Toshkent 1964
3. Naim Norqulov, Ilyos Nizomiddinov “Miniatyura tarixidan lavhalar (Temuriylar davri nafis kitob san`ati).Toshkent 1970.
4. Bakaev SH.SH. Tvorchestvo narodnix masterov Uzbekistana. Molodoy uchniy.-2017.-№4.-S.641-644.-URL
5. S.Abdullaev, A.Maxmudov “SHarq miniatyurasini o`qitish metodlari haqida ocherklar”. Buxoro 1995.
6. S.S.Bulatov “Tasviriy san`at asarlarinig falsafiy va psixologik tahlili”.Toshkent 2010
7. O.Usmonov “Kamolliddin Behzod va uning naqqoshlik maktabi ”.Toshkent 1977.

ИНТЕГРАЦИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ШКОЛЕ

Зайлидинов Равшан Болтаевич
преподаватель изобразительного искусства средней
школы №3 города Чуст Наманганской области
e-mail: article.20@mail.ru
телефон: +998913659074

Аннотация. Данная статья о валидности образования в области изобразительного искусства в школах. Некоторые считают, что они легкомысленны по сравнению с общими предметами и предметами сфокусированными на STEM, другие утверждают, что изобразительное искусство ценно как для образования, так и для жизни. Суть дела - и да, мы действительно можем сказать факт, поскольку многие преимущества художественного образования были тщательно исследованы, - это то, что искусство может обучать жизненным навыкам, вдохновлять студентов и позволять им познавать мир по-другому.

Ключевые слова: искусство, необходимость, творчество, компетенции, интеграция, навыки.

Не так давно художественное образование в школах считалось роскошью, а уроки рисования были исключены из учебной программы, чтобы было больше времени для подготовки к стандартным тестам. В настоящее время появляется все больше и больше информации, которая показывает, насколько важна интеграция искусств для создания всесторонних, хорошо подготовленных учеников и лидеров. В статьях с такими названиями, как «Учителя используют театр и танец для обучения математике - и это работает» и «Образование на основе искусства будет стимулировать творческую экономику», обсуждается теория и исследования, стоящие за такими заявлениями.

Искусство преподает ряд ценных навыков, которые представлены ниже.

Творческий подход. Часто первое, что люди думают, когда слышат слово «искусство», - это творчество. Это невероятно важная вещь для воспитания и совершенствования, поскольку люди применяют творческий подход практически ко всем аспектам жизни - решению проблем, повседневному письму, проектам (бизнес или иным образом) и т. Д.

Старательность. Художники скажут вам, что практика совершенна. Так будут музыканты, писатели, актеры и практически любые артисты. Чтобы стать лучше, нужно быть настойчивым в своем ремесле. Студенты в группе будут практиковаться почти каждый день - часто до школы, во время и после самостоятельно. Изучение раннего усердия оставит неизгладимое впечатление у студента, который может проявить усердное трудолюбие и применить его к другим частям своей жизни.

Терпение. Фотографы должны иметь идеальное чувство времени и, возможно, придется подождать некоторое время для идеального снимка. Флейтисту, пытающемуся освоить сложную часть пьесы, придется терпеливо относиться к себе, если они делают ошибки. Чтобы стать лучше в любом искусстве - художественном или ином - нужно приложить немало времени и усилий. Никто не становится Микеланджело в одночасье.

Выражение. Нет сомнений, что подростковые годы могут быть трудными и бурными. Вместо того, чтобы бунтовать потенциально вредными способами, подростки, знакомые с различными видами искусства, выражают себя позитивно через творческий выход.

Командная работа. Многие различные виды изобразительного искусства требуют более одного участника. Группа / Оркестр, хор, драма и фильм - это командные усилия, и поэтому студенты могут понять ценность работы с другими и понимания их вклада в общее целое. Например, марширующий оркестр требует, чтобы студенты осваивали свои рабочие места - если один человек выключен, вся картина подвергается опасности. Это подчеркивает важность личности в более крупной организации. Это навык и мышление, которые будут жизненно важны в будущем.

Опыт Культур. Изучайте разные виды искусства со всего мира. Многие хоры исполняют музыкальные произведения из разных периодов времени и разных стран, вызывая интерес и уважение к другим культурам. То же самое касается визуального искусства; ученики художественного класса будут изучать знаменитые произведения художников разных стран мира, таких как Пабло Пикассо или Фрида Кало. Это даст им новую перспективу и сделает их более мирскими.

Посмотрите, как искусство влияет и отражает мир вокруг него. Искусство является продуктом человечества, и поэтому его используют и прославляют различными способами. Он может создавать движения или стили, которые вдохновляют других художников в любой среде - музыке, изобразительном искусстве, архитектуре и т. Д. - например, в эпоху барокко.

Тем не менее, искусство также является отражением современного мира. С его помощью можно делать комментарии к социальным комментариям, например, к произведениям современного перформанса. Это может быть снимок другого времени, окно в то, какой была жизнь тогда в этом месте. Еще раз, это может привести к другой точке зрения. Он также учит навыкам критического мышления.

Мир - это большое место, наполненное очаровательными людьми из всех слоев общества. Оценка искусства может привести к оценке этих разных народов и культур. Это может помочь студентам в работе с людьми, не похожими на них в будущем, и проявить уважение ко всем, с кем они встречаются, независимо от различий или сходств.

Научно-доказанные преимущества. Нет недостатка в научных исследованиях, которые подчеркивают важность искусства в образовании. В данной работе сосредоточимся на одном исследовании конгломерата - «Чемпионы перемен: влияние искусства на обучение» (Fiske, 1999), в котором участвовали различные научные группы, изучающие различные аспекты воздействия искусства.

Более высокая посещаемость студентов и более низкие показатели отсева.

Меньше сражений, лучшее понимание разнообразия и поддержка сверстников.

Искусство создает проблемы для студентов всех уровней - от новичка до эксперта.

Студенты учатся заниматься и самообучаться. Вместо того, чтобы просто извергать факты, они активно ищут новую информацию.

21% студентов с низким социально-экономическим статусом, изучавших музыку, получили более высокие баллы по математике по сравнению с 11% из тех, кто этого не делал. К старшему году эти цифры выросли до 33% и 16%.

Вот что мы узнали из опыта о том, почему интеграция искусства так важна:

- Работа в искусстве помогает ученикам развивать творческие навыки решения проблем.
- Преподавание через искусство может представить сложные концепции визуально, делая их более легкими для понимания.
- Обучение искусству помогает детям развить моторные навыки, языковые навыки, социальные навыки, принятие решений, риск и изобретательность.
- Изобразительное искусство учит учащихся цвету, расположению, перспективе и балансу: все методы, которые необходимы в презентациях (визуальных, цифровых) академической работы.
- Интеграция искусства с другими дисциплинами достигает студентов, которые иначе не могли бы заниматься учебной работой.
- Опыт в искусстве стимулирует критическое мышление, заставляя студентов уделять время тому, как они наблюдают за миром.
- Искусство создает проблемы для учащихся на всех уровнях.
- Художественное образование связывает студентов с их собственной культурой, а также с более широким миром.

Конечно, у образования в области изобразительного искусства есть много других преимуществ - их слишком много, чтобы перечислять здесь! Это жизненно важная часть школьной системы, и ее следует ценить, а не откладывать. Если вы записываетесь на занятия,

попробуйте включить группу, хор или изобразительное искусство. Если у вас нет времени в вашем плотном графике, попробуйте вступить в арт-клуб в вашей школе!

Использованная литература:

1. Гинзбург И. В., П. П. Чистяков и его педагогическая система. Л. -М.: Искусство, 1940. 204 с. 2.
2. Кузин В. С. Наброски и зарисовки: пособие для учителей. Изд. 2-е, перераб. М: Прогресс-Пресс, 1981. 160 с. 3.
3. Молева Н. М. Выдающиеся русские художники-педагоги. Книга для учителя. М.: Просвещение, 1991. 416 с.
4. Шепырева О., Алексеенко Е.В. Формы и методы обучения живописи на уроках изобразительного искусства в начальных классах. 2013. – № 6.
5. Раджабов, И. М. О проблемах обучения изобразительному искусству в современной общеобразовательной школе / И. М. Раджабов, А. М. Нурудинова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 14

ЎҚУВЧИЛАР ДИЗАЙНЕРЛИК ИЖОДКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Мамурова Дилфуза Исломовна
Бухоро давлат университети, ўқитувчи
Аламова Нафиса
Бухоро давлат университети талабаси
dilf76@mail.ru
+998914054043

Аннотация: Маколада ўқувчиларнинг дизайнерлик ижодкорлигини ривожлантириш борасида бажарилган илмий-тадққот ишларини таҳлил қилиш натижаси бу муаммо ижтимоий, иқтисодий, педагогик ва психологияк томонларга ҳам эга эканлигини кўрсатиши ҳақида сўз юритилади.

Калит сузлар: Ўқувчи, дизайнер, ижодкор, ривожлантириш, илмий-тадққот, таҳлил қилиш, ижтимоий, иқтисодий, педагогик, психологик.

Таълим бериш маҳорати педагогга қўйиладиган талаблар ва ўқув-тарбия жараёнини амалга ошириш шартлари билан боғлиқ бўлган қўйидаги бош омиллар билан аниқланади: қўллаб-қувватлаш ва ўқув жараёни мухити; педагогнинг психологик - педагогик тайёргарлиги; фанни чуқур билиши, касбий омилкорлик ва эрудиция; -янги педагогик ва ахборот технологияларини билиши; касбий ахборот манбалари сифатида чет тиллардан бирортасини билиши; янги услубий ва билим манбалари сифатида илмий-методик ишларни олиб бориши; узлуксиз таълим тизимининг меъёрий хужжатларини билиши. Тарбиялай олиш маҳорати педагогнинг юксак маданий ва маънавий савиясига, шахсий ахлоқи, ватанпарварлиги ва бурчига асосланади. Педагогнинг ўқув - тарбия жараёнида инсон омилини таъминловчи шахсий фазилатлари қаторига талабчанлик ижодкорлик адолатлилик ҳалоллик ва хайриҳолик каби тушунчаларни киритиш мумкин. Ўқувчиларнинг дизайнерлик ижодкорлигини ривожлантириш борасида бажарилган илмий-тадққот ишларини таҳлил қилиш натижаси бу муаммо ижтимоий, иқтисодий, педагогик ва психологияк томонларга ҳам эга эканлигини кўрсатди. Биз ушбу омиллардан ўқувчилар дизайнерлик ижодкорлигини ривожлантиришнинг ташкилий - педагогик тизимини тузишда фойдаландик. Ушбу тизим Ю.К.Гуськов, У.Н.Нишоналиевлар томонидан тузилган меҳнат таълими ўқитувчилари эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма, малака даражасига қўйилган талаблар асосида ишлаб чиқилди. Тизимни ишлаб чиқиша ўқувчилар дизайнерлик ижодкорлигини ривожлантиришнинг мақсади, вазифалари ва эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма, малака даражасини эътиборга олдик. Асосий мақсад ўқувчиларнинг дизайнерлик ижодкорлигини ривожлантириш бўлса, бу тизимнинг ечими муаммони ҳал этиш орқали дизайнералик тафаккури шаклланган ижодкор ўқувчиларни тарбиялашдан иборат деб белгиланди. Ўқитувчилар эгаллашлари лозим бўлган дизайн фаолияти кўрсаткичларини қўйидаги фаолият турларига бўлдик:

1. Дизайн асосларига оид билимларни эгаллаши - дизайнга оид адабиётлар, меъёрий хужжатлар ва атамалар билан танишиш, тўплаш, фойдалана билиш, ўз илмий салоҳиятини ошириш.
3. Жалб эта олиш - ўқувчилар, ўқитувчилар ва ота-оналарни дизайнералик тафаккурини оширувчи тадбирларга, ўзликни билиш ва англашга, билим ва малакаларини узлуксиз ошириб боришга даъват этиш.
4. Ташкилотчилик - ўзининг, ўқитувчилар жамоасининг ва ўқувчиларининг дизайнерлик тафаккурини ривожлантириш борасидаги ишларини мувофиқлаштириб бориш, дарслар ва дарсдан ташқари машғулотларни ташкил эта олиш.
5. Конструктивлик - дизайнерлик тафаккурини ривожлантириш жараёни қатнашчиларининг фаолиятини лойиҳаш, бу мақсадда ўқув-методик ҳамда моддий-техник воситаларни танлаш ва қўллай олиш.

6. Коммуникатив - ўзининг, ўқитувчилар жамоасининг ва ўқувчиларининг педагогик жиҳатдан мақсадга мувофиқ ўзаро муносабатларини йўлга қўйиш, демократни мулоқот маданиятини ривожлантириш, психологик педагогик талаблар асосида дизайнга оид машғулотларни ташкил қила олиш.

7. Ривожлантирувчи - ўқувчиларни дизайн тўғрисида билим олишига, шахсий психологик хусусиятларини ривожлантиришга, қизиқишлигини оширишга мустакил билим қўнікма ва малака ҳосил қилишга, уларнинг фикрлаш жараёнларини бошқаришга ва ўстиришига эришиш.

8. Йуналтирувчанлик - ўқувчиларнинг дизайнни билиши ва қўллай олиш мотивларини ўрганиш ҳамда фаолиятга йўллаш.

9. Илмий изланувчанлик - дизайнга оид билимларни ижтимоий, иқтисодий, педагогик психологик нуқтаи назардан таҳлил эта олиш. фаолиятнинг ҳар бир боскичи учун аниқ мақсад ва вазифаларни белгилай олиш, эришилган натижани баҳолай олиш, илғор тажрибаларни ўрганиш ва умумлаштира олиш, илмий янгиликларни билишга интилиш.

10. Техник - ўзининг политехник дунёқарашини ривожлантириш, дизайнерлик билимларини ривожлантириш атамаларини ўзлаштириш ва қўллай олиш.

11. Технологик - таълим жараёни технологиясини, илғор педагогик технологияларни билиш ва ундан таълим жараёнида фойдалана олиш. Интерфаол методдарга оид билим, қўнікма ва малакага эга бўлиш.

Ўқувчиларнинг дизайнерлик тафаккурини ошириш, асосан, таълим-тарбия жараёнини қандай ташкил этишга боғлиқ бўлиб, дарс, дарсдан ва мактабдан ташқари ишарнинг қандай олиб борилишига унда қўлланиладиган усул ва услугга, амалий ишларнинг қай даражада ташкил этилишига боғлиқ. Ишнинг натижаси янада яхшироқ бўлади, қачонки, ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятлари эътиборга олинса ва табақалаштирилган таълим жорий этилиб, илғор педагогик ва ахборот технологиясидан унумли фойдаланилса.

Хуроса қилиб шуни айтиш лозимки, тўғарак машғулотларда ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини хисобга олиб, табақалаштирилган таълим жорий этиш, ўқувчиларнинг дизайнерлик тафаккури, олган билим, қўнікма ва малака даражаси оширади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Михайлов С., Кулев Л. Основы дизайна. Казань, 1999
2. Розенсон И.А. Основы теории дизайна: Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2006.

АМАЛИЙ ПЕРСПЕКТИВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ТАЛАБАЛАРНИНГ ТАСВИРЛАШ МАҲОРАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

*Азимов Санжар Самадович
Бухоро давлат университети
Тасвирий санъат ва мухандислик
графикаси кафедраси катта ўқитувчиси
azimov.ss@mail.ru
+998907441242*

*Аvezov Шерали Наимович
Бухоро давлат университети
Тасвирий санъат ва мухандислик
графикаси кафедраси ўқитувчиси
avezov.sh.n@mail.ru
+99893 6224346*

Аннотация Мақолада тасвирий санъатнинг қонун – қоидалари, тасвирий санъатда тасаввурдан расм чизиш аҳамияти ва тасвирий санъатда ижод килган буюк рассомларнинг фикрлари ҳақида баен этилган.

Калит сузлар: перспектива, натура, тасаввур, жисм, ҳажм, уфқ, нуқта, паралел.

Талабаларни натурадан, хотира ва тасаввурдан расм чизишга ўргатишида реалистик тасвирий санъат қонун-қоидаларининг назарий асосларини билишлари катта аҳамиятга эга. Бирор бир юзада жисмни ҳаққоний тасвирлаш учун, жисмнинг кўриниб турган қисми, унга хос бўлган қуидаги барча характеристики жиҳатлари ва хусусиятлари уйғунлашиши лозим: тузлиши, нисбати, ҳажми, материали бўшлиқдаги жойлашуви. Кўчанинг ўртасидан кета туриб деразаларга қарасак, улар худди қисқариб бораётгандек. Аслида эса уларнинг ўлчами ўзгармайди. Параллел темир йўл релеслари, олисга қаралганида, уфқ томонга қараб бирлашиб, бир нуқта бўлиб кўринади, сим ёғочлар бинолар, дараҳт ва одамлар биздан узоклашгани сари кичрайиб боради. Узок масофаларда катта ҳажмдаги жисмлар текис бўлиб, ноаник белгилар, чизиқлар ва бўлаклар шаклида кўринади. Жисмларнинг бундай ўзгариши маълум қонунларга бўйсунади. Ушбу қонунлар инсоннинг кўриш қобилиятига, жисмларнинг масофа ўзаргаришинатижасида қисқариши натижасида вужудга келади. Буларни тасвирий санъатда амалий перспектива қонуни деб аталади.

Бизнинг жисм ҳақидаги тасаввурларимиз, ўша жисмни кузатаётган пайтимиздаги шартшароитлар(масофа, ҳажм, ҳаво ўзгариши, ийл фасли ва бошқ.) асосида ўзгаради. Жисмлар шаклининг кўз олдимизда ўзгариши аниқ перспектив қонунларга бўйсунади. Олисдаги жисмлар шаклининг перспектив қисқариши антик давр қўләзмаларида ҳам учрайди. XV аср ўрталарида яшаб ижод қилган италян рассоми Пьетро дель Борго ушбу назариянинг биринчи намояндаларидан бири бўлиб ҳисобланади. Леонардо да Винчи ҳам ўзининг «Сурат ҳақидаги илмий мақола»сида чизиқли ҳамда фазовий перспектива қонунлари тўғрисида айтиб ўтган эди. Ушбу қонуннинг назарий жиҳатдан ривожланиши немис рассоми ва назариётчisi Альбрехт Дюрер номи билан ҳам боғлиқ. А. П. Лосенко ва яна кўплаб рус рассомлари перспективанинг назарий жиҳатларинидан ўргангандар. XX асрда эса, перспективанинг конуниятларининг амалиётга тадбиқ қилиш масалари билан рус олимларидан Н.Н.Ростовцев, В.С.Кузин, Е.В.Шороховлар шуғулланганлар. Қуйида жисмларнинг перспектив қисқариши учун ўта муҳим бўлган қонунқоидаларни кўриб чиқамиз. Бунинг учун энг аввало кўриш организмиз ҳақида маълумотга эга бўлишимиз лозим. Маълумки, ёруғлик нурлари кўз қорачиги орқали ичкарига киради, гавхардан ўтиб (икки тарафлама қавариқ линза орқали), кўзнинг тўрсимион мугуз пардасига тушади. Ушбу парданинг энг майда колбалари нервларнинг таъсирланишини юзага келтиради ва уни бош мияга узатади, бунинг натижасида биз ёруғликни хис этамиз. Ёруғлик нурлари кўзга конус шаклидаги нур ҳолатида киради ва конус кўз қорачигининг юқори қисмида жойлашади. Масофа

ўзгариши, жисм масштабининг ўзгариши, жисмнинг кўздан узоқлашиши билан фақатгина унинг кентлиги ва баландлиги эмас, балки чуқурлиги ҳам ўзгаради. Шунингдек жисм баландлиги ва ҳажми ҳам кенгликнинг ўзгариши натижасида кичрайди. Шунинг учун олисдаги жисм ҳажми яқиндаги жисм ҳажмига нисбатан ноаниқ бўлиб кўринади. Кўздан жуда ҳам олислашиб кетганида жисмлар умуман кичрайиб уфқ чизифида бир чизик ҳолда текис бўлиб кўринади. Жисмлар кичрайиши билан улар ўртасидаги масофа ҳам камаяди.

Узоқдаги нарсалар худди яқинлашиб қолгандек ва уларни ажратиб турган бўшлиқ ғойиб бўлгандек туюлади. Жисмлар ва кўз ўртасидаги масофа янада ортганида жисмлар бир-бирлари билан бир нуқтага бирлашиб кетади. Жисм шаклини идрок этиш перспектив тасвирга нисбатан кўпроқ олдиндан маълум бўлган жисм тузилишига боғлиқ. Шу сабабли, биз параллел чизиқлар олислашгани сари бир-бирлари билан қўшилиб кетгандарини кўрсакда, маълумки, бизнинг кўз олдимизда турган параллел чизиқлар кесишиши табиатда мумкин эмас. Қисқа қилиб айтадиган бўлсақ, биз биронбир нарсани кўрамиз, аммо уни перспективанинг қонунларига асосан бошқача қабул қиласиз. Тажрибасиз талабанинг чизган тасвири ёш боланинг расмидан фарқланмайди, бунда перспектива мавжуд бўлмайди (барча жисмлар фақатгина икки ўлчамда тасвирланади) – бу ўз навбатида реалистик тасвирни билмаслиқдан келиб чиқади. Жисмлар шаклининг қисқаришини аниқ ва равшан кўрсатиб бериш учун, ўзимиздан бир оз узоқроқка тўғри бурчакли ойна бўлагини жойлаштирамиз ва у орқали жисм ёки жимлар гурухини томоша қиласиз. Жисмдан келаётган нур кўзимиз тўр пардасига тушишдан олдин, томошабин ва жисм ўртасида жойлашган ойна юзасидан маълум нукталарда ўтиши лозим. Бошимиз ҳолатини ўзгартирасдан, кўринаётган жисм контури бўйича ойнага туш ёки сиёҳ билан чизамиз. Ойнада тўғри перспектив тасвир ҳосил бўлади. Ушбу ҳолатда ойна расм чизиш юзаси бўлиб хизмат қиласи. Жисмнинг жойлашган ўрнига (кўздан баландда ёки пастда, биздан олисда ёки яқинда) ва бурилиш даражасига кўра жисмнинг кўзга кўринадиган қисми ўзгаради. Жисмни кўздан йироқлаштирилиши, унинг ҳажмининг кичрайиб боришига олиб келади.

Табиатга асосланиб расм чизишдан аввал, жисмнинг горизонт чизигига нисбатан жойлашувини аниқлаш муҳимдир: у горизонтдан пастда, юқорида ёки горизонтда жойлашганлигини аниқлаш лозим. Горизонт чизиги кузатувчи кўзи даражасида жойлашган бўлади, шунинг учун рассомнинг ҳолати ўзгариши билан, горизонт чизигининг жойлашуви ҳам ўзгаради. Жисмни горизонт чизигини ҳисобга олган ҳолда тасвирланганда жисмнинг кўринадиган қисми ўзгариб туради: горизонт чизигидан юқорида жойлашган жисмлар кузатилганда, уларнинг пастки қисми, горизонтдан пастда жойлашганларининг эса юқори қисми кўринади. Горизонт бўйича тўғри бурчак ҳосил қилган исталган шаклнинг (масалан, кубнинг вертикал қирраси) вертикал чизиги олислашганида ҳам вертикал бўлиб кўринади. Шаклнинг горизонтал чизиги эса горизонт билан мос келади ва расмда горизонтал ҳолатда акс этади. Горизонтал чизиқларнинг перспектив ҳаракатини китоб жавони мисолида аниқ кўришимиз мумкин. Табиатдан расм чизилганида горизонт томон ҳаракатланувчи горизонтал чизиқларнинг ётиқлик бурчагини аниқлаш ва уни расмда тўғри ифодалаш муҳим вазифа бўлиб ҳисобланади. Тўлаҳажмли жисмларни қофозда тасвирлашни ўрганиш учун аввало геометрик шаклларнинг перспектив тузилишини ўрганиб чиқиш лозим. Энг мураккаб жисмларнинг конструкцияси оддий жисмларнинг уйғунлиги натижасида вужудга келади. Сода шакллар мисолида жисмларнинг перспектив тузилиши қонунини осонликча ўзлаштириш мумкин. Оддий геометрик шаклларни перспектив қоида асосида чизишни тўла ўзлаштириш, табиатдаги ҳар қандай жисмни ҳеч қандай қийинчиликларсиз чизиш имконини беради. Уч ўлчамли жисмни қофозда тасвирлаш тамойилларини эгаллаш учун, турли жисмларни бир неча бор уфқ чизигига нисбатан турли жойлаштириб, шунингдек, рассомга нисбатан расмларни турли бурчакларда буриб чизиш муҳим ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Азимов Б.Б, Азимова М.Б Рангтасвир Ўқув қўлланма “Дурдона нашриёти” 2019
2. Avesyan O. A. Natura i risovanie po predstavleniyu.-Moskva: Izobrazitel’noe iskusstvo. 1985.-151 s.

PEDAGOGIK RASMNI O'QITISH VAZIFALARI

*Abdurahimova Ra'noxon Qosimovna
Namangan viloyati Norin tumani
28-son maktab Tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
Tel +998936703556*

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogik rasmni o'qitish vazifalari, doska bilan ishslash va o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik rasm, doskada rasm chizish, chiziqli, shtrixli, rangli, tusli.

Pedagogik rasm- bu mustaqil ahamiyatga ega bo'lmagan holda pedagogning o'y-fikrlarini tushuntirish so'zi bilan bir qatorda grafik holda ifodalash vositasidir. Bu yerda o'quv materialini tushuntirish bosh o'rinni egallaydi, pedagogik rasm esa uni to'ldiruvchidir. Shuning uchun pedagog rasm chizilayotgan qog'ozda yoki doskada bajarilishi mumkin. Bu yerda eng asosiy narsa uning uslubiy yo'naltirilganligi bosh o'rinni egallaydi. Pedagogik rasm o'rganuvchining chizayotgan ishi chetiga o'qituvchi tomonidan tez, ishonarli tarzda hamda uning tushuntirish so'zi bilan to'ldirilgan holda bajarilishi mavzuni aniq, to'liq tushunib olishga imkon yaratadi.

O'qituvchi o'quvchining o'rniga o'tirib ishni bajarish ketma – ketligini, uni konstruktiv qurilishini, soya – yorug'liklarini shtrixlar asosida ko'rsatishi o'rganuvchining ijodiy rivojlanishini nafaqat rivojlantiradi, balki, aksincha to'sib ham qo'yadi. Uni o'z kuchiga ishonmaslik holatini keltirib chiqaradi. Bundan kelib chiqadiki pedagogik jarayonda o'qituvchining so'zi eng asosiy o'rinda bo'lib rasm esa to'ldiruvchi vosita hisoblanib o'rgatishda muhim o'rinni egallaydi.

Sinf doskasida rasm chizish bo'lajak rassom – pedagoglar uchun muhim ahamiyatga egadir. Doskada rasm chizish ko'rgazmalilik prinsipining muhim vositalaridan biri bo'lib hisoblanadi. Yangi mavzuni og'zaki tushuntirish bilan bir qatorda qisqa muddat ichida chizilgan tasvir o'quvchilarining idrok qilish jarayonini tezlashtiradi. Chizuvchi doskada shakllarning tuzilish qonuniyatlarini, naturani chizish ketma – ketligini chizib ko'rsatishi zarurdir. Biroq doskada tez, malakali rasm chizish o'qituvchidan bir qator maxsus mashqlarni bajarishni bu sohada yetarli ko'nikma va malakaga ega bo'lishni talab etadi. Bu uchun eng avvalo qalamtasvir darslarida olgan bilimlarini amalda namoyish etish zaruriyati tug'iladi. Ma'lumki qalamtasvir darslarida chiziladigan barcha naturalar ma'lum ketma – ketlik asosida tasvirni qurishni talab qiladi. Sinf doskasida rasm chizish ham xuddi shunday ma'lum ketma – ketlikka rioya qilishni talab etadi. Tasvirni qurish usullarini yaxshi bilish chizuvchining doskada rasmni ishonchli, tez va aniq chiqishi imkonini beradi. Xotira va tasavvur asosida rasm chizish ko'nikma va malakalarini egallah bu o'rinda muhim ahamiyatga egadir.

O'z mohiyatiga ko'ra doskada rasm chizish turlari quyidagilardir: chiziqli rasm, shtrixli rasm, rangli rasm, tusli rasm. Chiziqli rasmda tasvir bir xil qalinlik soya – yorug'liklar ko'rsatiladi. Shtrixli rasm chizilayotgan chiziqli rasm soya – yorug'liklar vositasida hajm berishga qaratilgan ya'ni asosiy soya – yorug'liklar ko'rsatiladi. Rangli rasmda chiziqli rasm rangli bo'rlar yordamida asosiy rang holatlari ko'rsatiladi. Tusli rasmda esa tasvirning yorug' joylari qo'l, ho'llangan latta yordamida yorug' joylari olinadi.

Doskada rasm chizishning muhim bir jihatasi tasvirda chiziqlarning turli yo'g'onlikda bo'lishi, shtrix, tus nuqtalardan foydalanishdir. Pedagogik rasm chizish nafaqat sinf doskasida, balki, qog'ozda sous, pastel, ko'mir, akvarel, tush kabi materiallarda ham chizib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir.

Tasviriy san'at o'qituvchisiga dars paytida sinf doskasida bo'r bilan maishiy buyumlar, o'simliklar, qushlar, hayvonlar va odam rasmini xotira bo'yicha bajarishga to'g'ri keladi. U chizgan rasmlar ixcham, ifodali va savodli bo'lishi kerakki, o'quvchilar u yoki bu predmet tasvirini timsoliy qabul qila olsin. Shu bois har bir o'quvchi bilim olish davrida sinf doskasida pedagogik rasm chizish texnikasini egallab olishi zarur. Bu jarayonda qisqa muddatli, shtrixli, ancha yirik o'lchamli turli predmetlarning xomaki rasmlarini chizish tavsiya etiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Sh.R. Qobilov Tasviriy san'at o'qitish metodikasi.
2. S. Abdurasilov, B.Boymetov, N. Tolipov Tasviriy san'at.

О'QUVCHILARDA TASVIRIY IFODALASH QOBILIYATINING AHAMIYATI.

*Diyorova Nasiba Juraqulovna,
Buxoro tumanı 25-maktab tasviriy
san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
Telefon:+998(91) 4068700
uktam.bozorov.1987@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san'at darslarining o'quvchilar bilan amalga oshirilishi kerak bo'lgan tasvirlarni chizish qismi haqida yozilgan. Bolada tasvirlash qobiliyatini oshirish uchun zarur vositalar ham aytilgan.

Kalit so'zlar: Dars jarayoni, reproduksiya, postkarta, grafik, dizayn, tasavvur.

Tasviriy san'at o'quvchilarda ko'pincha qiziqish uyg'otuvchi va maroqli dars hisoblanadi. O'quvchilar bu fanni intiqlik bilan kelishini kutishadi. Dars jarayonini foydali o'tkazish uchun bir nechta usullarni qo'llash mumkin. O'quv jarayonining samaradorligini oshishiga o'z-o'zidan tuzilgan o'quv jadvallaridan, shuningdek tasviriy san'at asarlarida nashr etilgan darsliklardan, taniqli rassomlarning asarlari aks ettirilgan reproduksiyalar va postkartalardan turli ko'rinishda foydalanish yordam beradi. O'qituvchilar o'zlari rasmda makon va harakatni uzatish usullarini, ob'ektlarni qurish qonuniyatlarini, grafik, dizayn va bezak ishlarini bajarishning uslubiy ketma-ketligini aks ettiruvchi ko'rgazmali qurollar yasash orqali o'quvchini jalb qiladi. O'quvchilarning aqliy faolligini kuchaytirish uchun biz darslarda mashqlar, topshiriq kartalaridan foydalanishimiz mumkin. Badiiy va majoziy ifodalash vositalarini ochishda taniqli rassomlar tomonidan yaratilgan bolalar kitoblari uchun rasmlar katta rol o'ynaydi. Video tasvirlarning o'quvchilarning badiiy ijodini rivojlantirishga bo'lgan hissiy ta'sirini ortiqcha baholash qiyin. Tasviriy san'at darslarida vizualizatsiya tamoyilining muntazam ravishda amalga oshirilishi tabiatni chizish bilan chambarchas bog'liqidir, chunki uning ob'ektlari ko'pincha bu darslarda ko'rgazmali qurollar sifatida namoyon bo'ladi.

Maktab o'quvchilari tomonidan tabiatni faol o'rganish, o'quvchilarning atrofdagi voqelikni kuzatishlarini kuchaytirish, dekorativ-amaliy san'at, madaniyat va kundalik hayotni o'rganish, me'moriy tafsilotlarni o'rganish - bularning barchasi badiiy ijodning jadal rivojlanishi uchun pedagogik sharoitlarga ham tegishli. O'quvchilar kuzatuvini kuchaytirish uchun siz maxsus rejaso'rvnomani ishlab chiqishingiz mumkin.

Ijodiy tasavvurni rivojlantirishda ma'lum bir qonuniyat mavjud: hayotni va xotiradan voqelikni kuzatish jarayonida olingan vizual tasvirlar qanchalik ko'p bo'lsa, onda shuncha xilma-xil uyushmalar va aloqalar paydo bo'ladi. Bu ijodiy tasavvur uchun o'ziga xos psixologik asosdir.

Boshlang'ich sinflarda kuzatishlarni kuchaytirish uchun shunday o'yin uslubi tavsiya etiladi - bolalarni uy sharoitida kameralar orqali «suratga olish», so'ngra rasmlar shaklida «rasmlarni ishlab chiqish».

Bolalarni vizual faoliyatga tayyorlash bo'yicha yo'naltirilgan tizimli ishlarning yo'qligi ularning badiiy va ijodiy faolligini pasaytiradi, bu esa tasvirdagi xatolarga olib keladi. Odatda bu bolalar kompozitsiya, davr, hayot, liboslar, arxitektura, landshaft va boshqa tafsilotlarni yaxshi bilmasligi bilan bog'liq. Shuning uchun, topshiriqlarni bajarishdan oldin bolalarni o'xshash narsalar va hodisalar bilan tanishtirish kerak, siz dekorativ-amaliy san'at muzeyiga tashrif buyurishingiz, maktab o'quvchilarini san'at va xalq hayoti ob'ektlari bilan tanishtirishingiz mumkin. Bu talabalarni topshiriqqa tayyorlashning bosqichlaridan biri bo'libgina qolmay, balki estetik, vatanparvarlik tarbiyasi vositasi, vatan xalqining tarixi bilan tanishish bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Bolada tasvirlash qobiliyatini oshirish uchun ham yillar zarur bo'ladi hamda uni tasavvur qila olishi bilan uzviy bog'liq hisoblanadi. Bolalarga estetik zavq olish uchun, ichki his tuyg'ularni ifodalashga tabiat, hayvonlar va boshqa ob'ektlarning tasviri o'z o'rniga ega.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Н.М.Сокольникова, Методика преподавания изобразительного искусства, учебник для студ. учреждений высш. проф. образования, 2012

TASVIRIY SAN'ATNING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQADORLIGI.
TASVIRIY SAN'AT VA ADABIYOT

*Dastamova Feruza Ahmadjonovna
Namangan viloyati Norin tumani
17-umumi o'rta ta'llim maktabi
rasm va chizmachilik fani o'qituvchisi
Telefon nomeri :+998 94 306 52 58*

Annotatsiya: Ushbu maqolada rasm darslarining sifatli va mazmunli tashkil etishda e'tibor qaratiladigan jihatlar, tasviriy san'at va adabiyot fanining bog'liqligi haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: rasm, rang-tasvir, bo'yoq, mo'yqalam, tabiat tasviri, peyzaj

Qadim-qadimdan insonlar san'at turlaridan biri hisoblangan rasm chizishga qiziqib kelganlar. Rasmlar bizga tarixdan so'zlovchi muhim manba hisoblanadi. Biz qadimgi tarix haqiqatlarini devorlarga, qoyalarga chizilgan suratlар orqali ham bilib olamiz. Demak, bizning bobolarimiz qadim o'tmishda ham, hatto og'zaki nutqi yetarlicha rivojlanmay turib ham o'zlarining ong-u tafakkurlari asosida rasm ishlay olganlar. Buyuk shoir-u yozuvchilarimiz asarlari asosida ishlangan minyatura san'at namunalarini ko'rib lol qolmay ilojimiz yo'q.

Har kimga ham bu buyuk ne'mat berilavermaydi. Chinakam talant egalarigagina nasib etadi bunday buyuk iqtidor. San'atga oshno bo'lган qalb egasidan esa hech qachon yomonlik chiqmaydi.

Tasviriy san'atning yana bir muhim tomoni shundaki, kishilarni juda yoshligidan fahm-u farosatli, chidamlı, sabr-toqatli, fantaziyaga boy qilib tarbiyalaydi. Maktab tasviriy san'ati yoshlarni hamma narsaga e'tiborli, hamma narsani ko'rvunchi, oq-qorani, yaxshi-yomoni, xunuk-chiroylini, toza-iflosni, to'g'ri-noto'g'rini yaxshi farqlay oladigan aql-idrok va tafakkur bilan ta'minlaydi. Hech kim ko'rmagan, hech kim ilg'amgan voqeа-hodisalarni ham nozik qalb egalari bo'lган rassomlar ilg'ay oladilar va buni o'z asarlarida namoyon etadilar. Shu bois, aytish mumkinki, bu fan qaysi bir maktabda yaxshi o'qitilmasa, bu maktabda yetuk shaxs kamol topmaydi. Shuning uchun bugungi mustaqil O'zbekistonning kelajagi uchun yetuk shaxs tayyorlash bu fanni zamon talabi darajasida o'qitish kerakligini barcha bilishi zarur.

Buning uchun maktab tasviriy san'at faniga ko'proq soat ajratish, berilgan dars soatlaridan unumli foydalanish, har bir dars samaradorligini oshirish chora-tadbirlarini ko'rish zarurligi bugungi umumiy o'rta ta'llim maktablarining asosiy vazifasiga aylanib qolmoqda.

Maktabda tasviriy san'at fanini o'qitishda samaradorlikning juda ko'p omillari bor. Ulardan eng asosiysi maktabda tasviriy san'at xonasini tashkil etgan holda, bu fani o'qitishda predmetlararo bog'lanish usulidan foydalanishdir.

Har bir fan boshqa fanlar bilan aloqadorlikda rivojlanadi. Tasviriy san'atning har bir darsi uchun didaktik sharoitni faqat predmetlararo bog'liqlik yaratib bera oladi. Predmetlararo bog'lanish asosida o'qish darslarda berilgan bilim va ko'nikmalar turmush, jamiyat va ishlab chaqirish faoliyati bilan bog'laydi. Shuningdek, bu jarayonda o'qitish tasviriy san'atdan berilgan bilim va malakalar bilan uyg'unlashgan holda bir butun, umumlashgan mukammal bilimlar zaminini yaratadi.

Shu boisdan ham Yevropaning taniqli va atoqli pedagogi Y. A. Komenskiy mifik didaktikasining asosi sifatida - predmetlararo bog'lanishni ko'rsatib, "qisqasi, tabiatdagi narsalar va harakatlar bir-biri bilan bog'langan singari o'qitishda ham o'rgatiladigan narsalarning hammasi bir-biri bilan uzviy darajada bog'liq qilib ko'rsatilishi kerak", - deb yozgan edi.

R. Hasanov o'zining "Narsaning o'ziga qarab rasm chizish" nomli metodik tavsiyasida "Tasviriy san'atni o'qitishda, uni boshqa o'quv predmetlari bilan bog'lanishini unutmaslik kerak. Chunki darsni boshqa o'quv predmetlari bilan bog'lanishi uning maqsad va vazifasini to'g'ri belgilab beradi", - deb ko'rsatib o'tgan edi.

Tabiat darsida tabiatning go'zal tasviri keltiriladi, albatta. O'quvchiga har bir mavzuni aniq va lo'nda tushuntirishda rasmlı ko'rgazmalardan foydalanilsa, o'quvchining qiziqishi osha boradi.

Yoki o'quvchiga mustaqil topshiriq sifatida mavzudan kelib chiqqan holda rasm ishlash va bu rasm asosida o'z fikrlarini gapirib berish topshirig'i ham o'quvchini ham nutqini, ham mustaqil ishslash ko'nikmasini rivojlantirib boradi.

Bugungi kunda ona tili darslarida matn tuzish uchun darslikda ko'proq rasm ko'rinishidagi topshiriqlardan foydalanilmoqda. Bu, albatta, diqqatga sazovor. Chunki o'quvchiga "O'zbekistonning qadimiy obidalari" mavzusida matn tayyorlash topshirig'i berilsa, ba'zi bir o'quvchilar o'z fikrlarini jamlab, yozishga biroz qiynaladilar. Lekin rasm asosida matn yaratish o'quvchilarga qulaylik tug'diradi. O'quvchi rasmga qarab, bemalol fikrlarini qog'ozga tushirishi mumkin.

Adabiyot va tasviriy san'at fanlarni bir - biri bilan uzviy darajada bog'liq. Masalan, adabiyot fani o'qituvchisi o'z darsida Navoiy hayoti va ijodiga oid mavzuni tushuntirmoqda. Muallim mavzuni tushuntirishda faqat uzundan uzoq ma'ruza o'qimasdan, dars jarayonida Alisher Navoiyning buyuk rassomlar tomonidan yaratilgan portretlari, adib asarlari qahramonlariga ishlangan minyatura namunalaridan foydalansa, Navoiy asarlari yuzasidan rasm ishlash topshiriqlari berilsa, o'quvchi adib hayoti va ijodiga doir manbalarni izlab topadi va bu asosda o'z iqtidorini ham namoyon etadi. Yaqinda qo'limga buyuk bir shoirning kitobi tushib qoldi, kitob betiga shu qadar go'zal rasm ishlanganki, barchani o'ziga maftun etadi. "Go'zallik dunyoni qutqaradi", - deydi dono xalqimiz. Darhaqiqat, go'zal va jozibador rasmlar inson ruhiyatini ko'taradi va bir zum bo'lsa-da, o'quvchi o'zini o'sha rasmlar orasida ko'radi va ma'naviy dunyosini yanada yuksaltiradi. Agar rassom tomonidan ishlangan rasm kitob betida bo'lsa, o'quvchi kitobni ko'riboq, asarni tezroq o'qishga oshiqadi, rasmdagi tasvirlangan voqeа-hodisalarini kitobdan topib o'qiysi. Demak, bugungi kunda yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshirishda ham tasviriy san'atning o'rni bor ekan.

Tasviriy san'at faniga ikkinchi darajali fan sifatida qaramaslik kerak. Yon atrofimizda, qishloqlarimizda shunday iqtidor egalari borki, ularning chizgan ishlariga qarab tan berasan. Lekin ularning o'z sohasini davom ettirib shu yo'ldan ketganlari esa juda kamchilikni tashkil etadi. Boisi, ota-onha va ustoz - murabbiy unga to'g'ri yo'ni ko'rsata olmaganligidadir. Ayniqsa, chekka qishloqlaridagi iqtidor egalarining ko'pi o'zini ko'rsata olmay, natijada shunday talantlar uvol bo'lardi. Bugun davlatimiz tomonidan Prezidentimiz rahnamoligaida chekka qishloqlarimizdagi san'at va uning turlariga qiziqqan o'quvchilar ularning o'z qiziqishlari asosida turli xil to'garaklar, o'quv markazlar faoliyat yuritmoqda. O'quvchi yoshlar bu muassasalarning faol ishtirokchisiga aylanib, kelajaklari uchun zamin hozirlamoqdalar.

Respublikamizda tasviriy san'atni yuksaltirish sohasida ham bir qator ijobjiy ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, har yili xalqaro va Respublikada ko'plab ko'rgazmalar, ilmiy anjumanlar tashkil etilib, ularda yurtimizning buyuk rassomlari qatnashib, faqat yuqori o'rinnlarni olib kelayotganligi barchani birdek quvontiradi. O'zbek rassomlari o'zlarining buyuk ijod namunalari bilan O'zbekistonda va butun dunyoda samarali faoliyat olib bormoqdalar.

Foydalaniladigan adabiyotlar :

1. B.N.Oripov.Maktab tasviriy san'atini o'qitishda predmetlararo bog'liqlik. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent. 2010.
2. Dilnavoz Yusupova. Adabiyot. "Akademnashr". Toshkent. 2014.

BADIY IDROK ETISHNING KOMPOZITSION USULLARI

*Sharipova Gulandom Botirovna
Xorazm viloyati Xonqa tumani
7-sod IDUM tasviriy san'at va
muhandislik grafikasi fani o'qituvchisi
Tel: +998941127113*

Annotatsiya: Maqolada rassomlarning yaratuvchanligi, ichki dunyosi haqida va badiiy idrok etishning kompozitsion usullari haqida malumot berilgan.

Kalit so'zlar: yaratuvchanlik, etyud, kompozitsiya, figura, badiiy idrok, syujet.

Tasviriy san'atni o'rgatish ijodiy yaratuvchanlik jarayonini o'z ichiga oladi. Rassom o'zi tasvirlayotgan hodisalarga hech qachon e'tiborsiz qolmaydi. U nafaqat o'z qahramonlarini "ko'radi" va "eshitadi", balki ular bilan birga yashaydi: ularni sevadi yoki yomon ko'radi, ularning ishini ma'qullaydi yoki qoralaydi va shu sababli u yaratgan odamlar timsoli tomoshabinni to'lqinlantiradi va uning o'ziga bilinmagan holda unda yangi insoniy sifatlarni hosil qiladi.

Ko'rgazmalarda ko'pincha rassomga kerakli badiiy timsolni yaratish uchun material sifatida xizmat qilgan odamlar portreti osilib turadi. Bular – etyudlar. Biroq rassom jonli naturadan qanchalik foydalanmasin, tasvir yaratish jarayonidagi eng asosiy vosita uning ijodiy tasavvuri bo'lib, u yaratgan badiiy timsol rassom o'z ishini boshlash uchun murojaat etgan haqiqiy timsoldan ancha yorqinroq, ancha mazmundor va insoniy xislatlarga boy bo'ladi. Bunda rassomlarning inson ichki dunyosini tasvirlash jarayonida nechog'lik ulkan ishni bajarishlari yaqqol ko'rinish turadi. Rassom insonning ichki dunyosini va sirli kechinmalarini ochib berish uchun kuzatuvchan, bag'rikeng, hayotdan zavq ola biluvchi, qalbi hissiyotlarga to'la shaxs bo'lishi lozim.

Tasviriy san'atning talabi shundaki, rassom g'oyni rivojlantiruvchi alohida usullar va vositalarni qo'llab, tomoshabin tushunishi kerak bo'lgan holatni yuzaga chiqarishi lozim. Rasmni qabul qilishga tayyor bo'lmagan tomoshabin unda ko'p narsani ko'rmaydi, uning chuqurligini anglamaydi. San'at namunasidan to'liq zavqlanish uchun tomoshabin badiiy ma'lumotli bo'lishi kerak, ya'ni rassom qo'llagan maxsus vositalardan xabardor bo'lishi zarur. Rassomlar bajargan qoralamalarda bo'lg'usi asarning u yoki bu qirrasi yaqqol namoyon bo'ladi. Ularning izlanishlari to'g'risida qalam, tush, akvarelda bajarilgan ko'p sonli chizgilar guvoxlik bera oladi. Asarlarga mavjud chizgilar, eng avvalo, asosiy massani va alohida guruhlarni tasvirlashi bilan rassomlar ijodiy faoliyatida katta yordam beradi. Rassom voqelinikning tipik va xarakterli tomonlarini ajratib, kuzatishlar va o'zi to'plagan etyud materiali asosida umumlashtirilgan badiiy timsol yaratadi.

Atrof-muhitni doimiy kuzatish asosida ko'plab etyudlar bajarish, boshlovchi rassomning zarur badiiy sezgirlikka erishishi, o'z ustaligini takomillashtirishi va o'stirishida beqiyos ahamiyatga ega. Bo'lajak asar uchun eskizlar katta o'rin tutadi. Bunday eskizlar, ba'zan ko'mir bilan bajariladi. Albatta, odamlar figurasi umumiyl, shartli, detalsiz beriladi. Biroq ayni paytda ularda yetarlicha ishonarli harakatlar va fazoda joylashish tartibi bo'lishi kerak.

Kompozitsiyada figuralar taqsimoti rassom tanlagan hayotiy syujetga bog'liq. Syujet eskiz shakllarini, kompozitsiya xususiyatlarini, shuningdek, eng kerakli jihozlarni tanlashga yordam beradi. Dastlabki eskiz chizmalarda syujet markazi, figuralarning guruhlanshi, ba'zan esa harakatni amalga oshirayotgan yoritish xususiyatlari ham hal etiladi. O'quv ishida ko'p sonli eskizlar bajarish asosida syujet yechimini hal qilish mumkin. Bu esa kompozitsiya yaratishning eng zarur bosqichi bo'lib, umumiyl syujet bilan birlashgan figuralar kompozitsion yechimi ustida ishlashda qo'l keladi. Bu jarayonda kompozitsyaning hamma elementlari aloqadorligini ifodalashni unutmaslik kerak. Badiiy timsol ifodaliligiga erishish uchun yorug' fonda qorong'i siluetlar, massalarni taqsimlash ustida ham ishlash kerak. Ular figuralarning plastik joylashuvida, hal qiluvchi chiziqlar yo'nalishini ta'minlashi kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Sh.R.Qobilov Tasviriy san'at o'qitish metodikasi.
- S. Abdirasilov, B.Boymetov, N. Tolipov Tasviriy san'at.

ZAMONAVIY TA'LIMDA TASVIRIY SAN'AT ORQALI YOSHLARNI MA'NAVIY TARBIYALASH MASALALARI

Xayitboy Eralievich Sultanov

Chirchiq davlat pedagogika instituti, tasviriy san`at kafedrasи dotsenti.

Xasanova Nai`ma Tursunxo`jayevna

+998931618551

Sultanov8551@gmail.com

Chirchiq davlat pedagogika instituti "TSMG" 1-kurs talabasi.

Annotatsiya: Siz ushbu maqolada jamiyat rivojlanishining zamonaviy bosqichida shaxs tarbiyasi, yoshlarning borliqqa nisbatan munosabati, shaxs tarbiyasida pedagogning vazifalari hususida tanishishingiz mumkin.

Kalit so`zlar: Jamiyat, tasviriy san`at, estetika, axloqiy va aqliy tarbiya, pedagog.

Jamiyat rivojlanishining zamonaviy bosqichida har tomonlama shakllangan va o`zaro uyg`unlikda rivojlangan shaxsni tarbiyalash jamiyatimizning eng muhim vazifalaridan biri sanaladi. Bu vazifalarning yechimi bir qator ob`yekтив va sub`yekтив faktorlarga bog`liq. San`at yoshlarning yetuk inson bo`lib shakillanishida asosiy ro`l o`ynaydi. Tasviriy san`atning hayotdagi o`rni, davr bilan hamohang uning ahamiyati ham o`sib borishi jamiyat rivojlanishining ob`yekтив qonunlaridan biri hisoblanadi. Bu qonuniyatlar jamoaviy ahamiyati belgilaringin har hilligi bilan izohlanadi. San`at faol ishtirok etadigan tarixiy jarayonda sub`yekтив faktorlar rolining o`sishi tarbiyani butun insoniyat darajasidagi yechimini topishda muhim vazifa qilib qo`ydi. San`at ro`lining kuchayishi xozirgi paytda borliqni his qilish va ko`ra olish qobiliyatlariga egalik qilgan holda bir vaqtning o`zida aqlga, erkinlikka, inson his tuyg`usi, uning g`oyalariga to`g`ridan to`g`ri va faol ravishda ta`sir ko`rsatuvchi muhim factor bo`lib hizmat qiladi. Go`zallik bilan va go`zallik orqali tarbiyalash nafaqat shaxsning estetik baxolash ko`nikmalari balki, ijodiy qobiliyatlarini ham shakllantiradi.

Oxirgi yillarda yoshlarning borliqqa nisbatan e`tiborini shakllantirish estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti hamda axloqiy va aqliy tarbiya muammolariga bo`lgan e`tibor tobora kuchaymoqda. Shunday qilib san`atni oddiy tarqatish-nbu yuksak badiiy ta`lim uchun kafolat bermaydi, insondagi yuqori did avtomatik tarzda paydo bo`lmaydi, bu esa badiiy ta`lim va estetik tarbiyaning keng ko`lamda olib borilishiga qo`shimcha ehtiyoj yaratadi. Ratsionallik, mantiqiylik, mulohazakorlik, san`atdagi yaratuvchanlik, hissiyotning boyligida nozik hislarga ehtiyojni tug`diradi. Aytib o`tilgan barcha sabablar talabani ma`naviy tarbiyalashda ulkan ahamiyat kasb etadi, bu aynan san`atga tegishli jihatlar hisoblanadi.

Borliqqa nisbatan estetik munosabatlarning shakllanishida barcha san`at turlari alohida vosita bo`lib xizmat qiladi. Umumta`lim va mahsus maktablarda san`atning boy imkoniyatlaridan foydalanib o`quvchilarni ma`naviy tarbiyalash zarurligi masalalari qo`yilmoqda. Bularni hisobga olgan holatda estetik tarbiya va ta`limni shaxsning ijodiy rivojlanish vositasi deb qarash mumkin.

B.T. Lixachev, L.S. Vigotskiy, A.B. Zaporojes, B.M. Teplov, T.G. Kazakova, A.B. Saltikov va boshqa ko`plab olimlar tarbiya jarayonida san`atdan foydalanishga e`tibor qaratishgan va hozirda ham bu mavzuga ko`p murojaat qilib kelinadi. Ushbu muammo yurtimiz va chet el pedagog olimlari tomonidan yetarlicha yoritib berilgan. Ular orasida D.N. Djola, D. B. Kobolevskiy, N. I. Kiyashenko, A. B. Sherbov va boshqalarni sanab o`tish mumkin.

San`at talabaning tarbiyasida ulkan ta`sir ko`rsatib insoning o`z o`zini rivojlanirish, o`zini nazorat qilish kabi barcha ma`naviy sifatlarini uyg`otadi.

Pedagog so`zi keng ma`noda- bu insonlarning qarashlari va ishonchini shakllantirib, ularga hayotda o`z o`rinlarini topib olishlarida yordam beradigan mutaffakir, faylasuf, jamoat arbobidir. Pedagoglar ko`p hollarda yangi jamoaviy g`oyalarning muallifi bo`ladilar. Ko`pincha donoligi va hayotiy tajribasi orqali alohida bir shaxs rivojlanishi va faoliyati, uning taqdirida chuqriz qoldirgan odamga nisbatan- pedagog deb ta`rif beriladi. Pedagoglar har tomonlama gormonik

rivojlangan, ziyoli, hayotga tayyor yangi inson tarbiyalaydi. Maktab va oila bola tarbiyasidagi bitta yo`nalishni olib borib uni birgalikda amalga oshirilib boradi.

Inson o`z umri davomida davomiy ravishda ko`plab badiiy va estetik ko`rinishlar bilan to`qnashadi. Bu kuzatuvlar natijasida talabalar ongida kundalik turmush tarzi, san`at va tabiat bilan uchrashuv o`zaro munosabatlар aks etib, ular go`zallik va yomonlik, tragediya va komediya kabi ko`rinishlarda har tomonlama hayotning barcha jabhalarini qamrab oladi. San`atdagi go`zallik, undagi mantiqiy tasvir insoning ongini yuksaltiradi, hayotga bo`lgan intilishini, dunyoqarashni ijobjiy tomonga o`zgartiradi. Ma`naviy axloqiy va estetik qadryatlar insoning turmush tarzida, an`anaviy madaniyatida muhim ro`l o`ynaydi. Tabiatdagi go`zallik, o`zlashtirilgan bilim va tasviriy san`at insonning hayotiga o`zgacha ma`no kirtadi. Ba`zida ariq bo`yida o`sib yotgan sada rayhondan bahra olish ham hayotimizga qandaydir bir ma`no bag`ishlaganday bo`ladi, ro`yi zamindagi hilma – hil ranglar va shakllar uyg`unligi insonga estetik zavq bag`ishlaydi. Pedagogikada ham san`at asosiy yo`nalish hisoblanadi. Tasvariyl san`at ham shunday narsaki, inson ongida go`zallikni, umuman olganda undagi estetik salohiyatni oshiradi. Ezgulikka go`zallikka intilish bu- insoning ma`naviy ehtiyojidir. Bu ehtiyoj esa kishidan mehnatda, san`atda, axloqiy munosabatlardagi go`zallikni taqazo etadi. Talabalar tafakkurni go`zallashtirish estetikaning tadqiqot obyekti hisoblansa, ma`naviy tarbiyaning predmeti esa dunyonin inson tomonidan estetik anglash bilan belgilanadi. Talaba ma`naviy jihatdan tarbiyalangan bo`lsa u har qanday qiyin ishda yoki voqelikda ham go`zallikni ko`ra oladi.

Quyidagilar ma`naviy tarbiyaning asosi hisoblanadi;

- badiiy adabiyotlar,
- insonlarni o`rab turuvchi muhit, kundalik turmush estetikasi,
- tabiat manzaralaridan olingan taasurotlar,
- san`at asarlari

-ma`lum maqsadga qaratilgan va rejali ravishda amalga oshiriladigan madaniy tadbirlar.

Bunday pedagogik usul – tarbiya va go`zallik muhiti talabalarning har tomonlama kamol topishiga, estetik didning tarbiya topishiga yordam beradi.

San`at estetikasi hususida Abu Ali Ibn Sinoning “ San`at bu mo`jizadir. Yurak va miyaning shunday hilvat joyi borki, unga faqat san`at vositasidagina kirib borish mumkin”.

Tasviriy san`atda mazmun va shaklni bir-biridan ajratib bo`lmaydi. Bu san`at turning o`ziga hos hususiyati uning voqelikni ilg`or g`oyaviy nuqtai nazardan turib badiiy obrazlarda aks ettirishdir. Tasviriy san`atda biror obrazni tasvirlash orqali insonlarda ijobjiy yoki salbiy fikrlar uyg`otish, ya`ni uning ma`naviy salohiyatini oshirish mumkin. Ortigali qozoqov aytganidek; “Ko`hna dunyo yaralganidan buyon inson rang tasvir olamining shaydosi. Zero, bu go`zallikka boy, mo`jizakor chizgilarda hamisha ezgulik ulug`langan.

Agar inson tasviriy san`atdagi go`zallikni anglab yetmasa, his qila olmasa va tushunishni o`rgana olmasa, badiiy didi va bilimini rivojlantirmasa, bu jarayonda tasviriy san`at o`zining tarbiyaviy ro`lini o`ynamasligi mumkin. Rivojlanishning har bir bosqichlarida doimo talabalarning imkoniyatlarini bir muncha cheklagan bo`ladi. Pedagogning vazifasi esa talabalardagi san`atdan zavq olish, badiiy tafakkuri, go`zallikka nisbatan qiziqishlarini rivojlanirish, uni estetik did darajasiga so`ngra esa shaxs sifatida ideallik darajasiga ko`tarishdan iboratdir.

Foydalaniman adabiyotlar:

1; Выготский Л, С, «психология искусства» 1965-331-332 стр

2; Сакулина Н,П, Комарова Т,С, « Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию» 1979 г

ЭКЗОПОЛИСАХАРИДЫ МЕСТНЫХ ШТАММОВ ЛАКТОБАКТЕРИЙ

Элова Н.А,
PhD, старший научный сотрудник
Института микробиологии АН РУз
Кузиев Б.У.
Магистрант биолого-почвенного факультета
Национального университета Узбекистана
elova.nilufar@mail.ru

Аннотация: Исследованы основные физико-химические свойства экзополисахаридов молочнокислых бактерий, выделенных из местных источников. Из 10 культур 8 культур обладали способностью синтезировать экзополисахариды выход продукции составляет от 10 до 400 мг/л. Установлено, что данные экзополисахариды имеют низкую молекулярную массу и состоят из остатков нейтральных моносахаридов: маннозы, глюкозы, галактозы и рамнозы.

Ключевые слова: экзополисахариды, лактобактерии, моносахаридный состав, ИФ-спектроскопия.

В связи с возрастающими индустриальными потребностями в полисахаридах, получили развитие исследования по поиску и использованию микроорганизмов, производящих экзополисахариды (ЭПС). Полисахариды, полученные из микроорганизмов, благодаря климатической независимости, простоте, экономичности производства и регулированию свойств занимают все более лидирующие позиции. Среди микробных экзополисахаридов значительное внимание уделяется экзополисахаридам молочнокислых бактерий [1]. Экзополисахариды молочнокислых бактерий играют решающую роль в улучшении реологии, текстуры, вкуса ферментированных пищевых продуктов, оказывают благотворное физиологическое воздействие на здоровье человека и обладают противоопухолевой, иммуномодулирующей и антиканцерогенной активностью [2].

Цель работы: Изучение физико-химических свойств экзополисахаридов местных штаммов лактобактерий.

В ИК-спектрах исследованных ЭПС всех штаммов лактобактерий обнаружены интенсивные полосы поглощения, в целом характерные для класса углеводов. ГХ-анализ моносахаридного состава ЭПС *L. casei* CO₁ показал, что данный ЭПС состоит из маннозы, глюкозы и рамнозы в молярном соотношении 11,3:1,7:1, соответственно. Молекулярная масса ЭПС равна 71000 Da. Таким же образом установлен моносахаридный состав ЭПС штамма *L. casei* K7/3, при гидролизе которого выделены глюкоза, манноза и галактоза в молярном соотношении 2,7:1,5:1, соответственно. Молекулярная масса равна 5600 Da. В составе ЭПС *L. casei* K7 обнаружены также манноза, глюкоза и галактоза, в молярном соотношении 2,7:2,7:1, соответственно. Молекулярная масса равна 5600 Da. В ГХ-хроматограмме ЭПС *L.plantarum* ЭБ-2 также обнаружены манноза, глюкоза, галактоза и рамноза, в молярном соотношении 21,7:12,4:2:1, соответственно.

Молекулярная масса ЭПС *L.plantarum* ЭБ-2 равна 31600 Da. Молекулярная масса ЭПС *L.rhamnosus* ж.с. 2 равна 63000 Da.

Таким образом, полученные данные показывают, что исследованные ЭПС лактобацилл имеют низкую молекулярную массу и состоят из остатков нейтральных моносахаридов: маннозы, глюкозы, галактозы и рамнозы.

Литературы

1. Mozzi F., Vangengem F., Hebert E. M., Van der Meulen R., Foulquier-Moreno M.R., Font de Valdez S.G., De Vuyst L. Diversity of heteropolysaccharide producing lactic acid bacterium strains and their biopolymers // Applied and Environmental Microbiology. — 2006. — №72. — P.4431-4435.
2. Ghalem B. R. Antioxidant and Antimicrobial Activities of Exopolysaccharides from Yoghurt Starter // Advances in Biochemistry — 2017. — №5(5). — P.97-101.

НАТУРАДАГИ РАНГТАСВИР ЖАРАЁНИ

Хасанова Муниса Зиёдулла қизи
Низомий номидаги ТДПУ
«Масофавий таълим»- кафедраси ўқитувчиси
Телефон: +998(90) 980 29 14
hasanovatunisa99@gmail.com

Анотация. Натурадан рангда тасвирилаш жараёни ўз қонун қоидаларига эга. Ишнинг бошланиш қисмida нималар қилиш, ўртасида қайси масалаларни ҳал этиш ва охирлаб қолганда уни қандай якунлаш кераклигини билиш зарурдир.

Калит сўзлар. Портрет- it. portrait- тасвирилаш маъносини англатади, тасвирий санъат турларидан бири, бир ёки бир неча одамларнинг тасвири. Ракурс- (it. Raccourci- кискариш дегани). Тасвириланаётган нарсанинг перспектив қисқаиши.

Бадиий образ- тасвирий санъат категорияларидан биридир, борлиқни инсон ва унинг хаётидаги воқеаларни, кечинмаларини ўзаро ўхшатиш, шакллантириш ва ранг- баранг тасвирилаш.

Ижод- бу инсон онгининг юқорива мураккаб даражасидир. У инсоннинг билми, малақаси, хаётий тажрибалари натижасида туғилувчи мўжиза.

Рассом- тасвирий санъат билан шуғулланадган одам.

Тасвирилашнинг тўлиқ рангтасвири қурилиши, натуранинг асосий қисмлари оралиғидаги тус ва ранглар муносабатининг аниқ ва тўғри кўрсатилиши билан аниқланади. **Портретда** улар — фон, натура қўйилмаси ва буюмлар ҳисобланади. Агарда бу асосий ранг-туслар муносабати (фарқлари) «этюд»да нотўғри тасвириланса, портрет шаклидаги ранг туслари, рефлекслар ва жисм бўлаклари устида ҳар қанча берилиб ишланмасин, юқори савияли мукаммал рангтасвирига эришиб бўлмайди. Қаламтасвири ишлашда ҳам тахлилий масала бажарилади: дастлаб «конструктив» ички қурилиши, нисбатлари, яхлит умумий шакл топилади. Рассом шундай шароитда асло бу масаладан чекинмайди, натурани умумий ва яхлит кўради. Н.Н. Ге бежиз рассомларни огоҳлантиргмаган: “Натура”даги бош қисмларни белгилаб, нисбатларни текшириш учун дарҳол асосий соя ва ёруғликни умумий синчиклаб ўрганиб чиқинг ва ҳар доим, ҳар вақт тасвирини бошидан охиригача умумлаштирган ҳолда чизинг ҳамда майда бўлакларга охиста киришинг. Мана сизларга чизишнинг сири”.

Рангтасвирида ҳам иш бошлашдан аввал натурадаги умумий ранг муносабатларини диққат билан ўрганиб чиқиш лозим. Шунинг учун бу масалага 5—10 минут вақт сарфлаб, нутуранинг умумий ранг муносабатларини тушуниш керак: энг оч ва энг тўқ (зич) доғ қаерда, тузи ва ранг кучи бўйича асосий фарқлар (тўйинганлиги) қандай эканлигини тошиш керак. Масалан, натурадаги сариқ олмалар фондаги сариқ мато билан солиштирилса, олмалар матодан очроқ, уларнинг сариқ тузи сариқ матога нисбатан ёрқинроқ (тўйинган) кўринади. Рангнинг уч хил ўзига ҳослиги бўйича натура қўйилмасидаги буюмларнинг асосий ранг хусусиятлилиги мавжуд.

Объектдаги умумийликни топилиши рассомни натурадаги иккинчи даражали белгилар, унинг майда бўлакларига, колоритли масалага мустасно ҳолда эътибор беришдан, умумий тус ва ранг ҳолатини, асосий тус ва ранг муносабатларини пайдо қилишдан чалғитишга ҳаракат қиласиди. Шундай қилиб натуранинг ранглар қонуниятларида ҳам асосийга эришлилади, этюдинг кейинги майда деталли ишларига пойdevор яратилади.

Ранг муносабатларини, аввало, энг оч ва интенсив рангларни қидиришдан бошлаш керак, сўнг энг тўқини топиб, қолганларини эса шуларга нисбатан аниқлаш маъқул. Кейинги тусларга бироз тўқроқ ва бироз интенсив бўлганлар ва бошқалар киради. Мураккаб кулранг туслар охирида берилади.

Дастлабки ва якунловчи тусларни ҳар доим ҳам энг оч ва энг тўқ ҳамда тўйинган қилиб олинмайди. Қўйилмадаги энг оч жой ҳар доим ҳам оқ бўлмайди, энг тўқ жой эса қора

бўлмайди. Кучли тўйинган ёрқин ранглар ҳам камдан-кам учрайди. Шунинг учун, ишга киришишдан аввал, умумий тус ва ранглар кучини аниқлаб олиш керак: муносабатларни қандай бўёклар йифиндисида бажариш — оч ёки тўқ, ёрқинликнинг (тўйинганлик) қандай чегарасида бўлишини ҳам аниқлаш мухим. Қисқа қилиб айтганда, натуранинг умумий тус ва ранг ҳолатини билиш керак. Бундай ҳолатни сақлаб қолиш учун балки ранглар муносабатини чегараланган бўёкларда тасвирашга тўғри келади.

Ишни энг оч, тўқ ва ёрқин туслардан бошлаганда палитрадаги барча ранглардан, шу билан бирга энг ёрқин ва кескин бўёклардан фойдаланиш шарт эмас.

Ёруғ-соя ва ранг муносабатларини аниқлашда умумийдан хусусийга қараб бориш лозим. Аввало асосий обьект оралиғидаги тус фарқларини топиш мухим: натюрмортда, масалан, стол юзаси ва фон оралиғидаги кўза, чойнак ва кўзага тушаётган ёруғлик ва б.ш. Инсон қомати тасвири ёки портретни тасвирашда аввало одам боши ва унинг алоҳида қисмларини бир-бирига ва уларнинг яхлитлигига бўлган ранг муносабатларида аниқлаш керак.

Рассомларнинг амалий тажрибасида шундай бир жумлалар мавжуд: “кatta ёруғлик”, “кatta соя”, “кatta шакл”, “кatta ранглар муносабати”. Булардан мақсад натура обьектини яхлит кўриш ва уларни барқарор қилиб тасвирашдир.

Натурани яхлит идрок этганда, ёруғлик тикка таъсир этаётган жойдаги нарсалар ягона бир қисмни ташкил этади ва ундаги доғлар кучлилиги бўйича соя қисмидагига тенг кела олмайди. Худди шуларни шахсий ва тушаётган сояларга мослаш мумкин: улар тус бўйича ярим соя билан яхши чиқишиди, ярим соя эса тасвирининг ёруғлик қисмларидаги кучга тенг келолмайди. Соядаги рефлекс ярим соядан оч бўла олмайди, аммо шахсий соянинг умумий тусига бўйсунади. Объектдаги ушбу катта шакллар ёки буюмлар гурухи туси ва рангининг тўғри сақланиши тасвирга яхлитлик ва ёритилишининг тўғри бўлишига туртки бўлади.

Умумий ранглар муносабати ва навбатдаги ишнинг давоми натурага ҳос колоритни ҳисобга олган ҳолда бориши керак. Натурадан кам ишлаган тажрибасиз рассомлар у ёки бу натюрморт рангларда этюдини, манзарани ёки портретни тасвираётганда ҳар доим ҳам ундаги яхлитлик ва бўёклар бирлигини муваффакиятли бажара олишмайди. Натурадан ишлаш жараёнида ҳар бир аниқ ҳолатда колоритни тушуниб етиш, тусли ва рангли ҳолат хусусиятини кўрсата билишлари зарур. Ҳамма гап натура бўёкларидаги умумий тус, ранг ҳолати ва колорит бирлигини кўриш ва тушуниб етишдадир.

Йирик кўринишдаги тус муносабатларини аниқлаб олгандан сўнг, ёруғ-соя қисмларини моделлаштиришга яъни, ҳар бир буюмнинг ёруғ, ярим соя, шахсий ҳамда тушаётган сояларини топган ҳолда ҳажмли шаклини ранг-баранг қилиб тасвирашга ўтиш мумкин. Шуни ёдда тутиш керакки, буюмларнинг устки қисми ҳам ранг туси бўйича, ҳам ёруғлиги бўйича, ҳам тўйинганлиги бўйича тушаётган ёруғлик нурининг оралиқ масофасига, синиш бурчагига ҳамда атрофида ўраб турган буюмларнинг рефлексларига ва контраст муносабатларига боғлик ҳолда ўзгаради. Ёруғликка, ярим сояга ёки сояда ёнма-ён турган қандайдир иккита юза жисмларидаги нарсаларда бир хил ёритилиш шароити мавжуд эмас. Буюмни барча қисмини палитрада топилган ранг билан унга оч ёки тўқ рангни кўшиб ишлаш мумкин эмас. Буюмнинг ҳар бир бўлаги учун янги ва яна янги бўёқ қоришмаларини топиш керак. Одатда локал (буюм) ранги ярим сояда сезиларлироқ, чунки яримсоя ёруғлик манбайнинг асосий ва акс этаётган томонларидан анча суст таъсир этади. Буюмнинг ҳажмли шаклини жозибадорлиги ва натура қўйилмасининг яхлитлигини тўғри англаш учун, иссиқ туслар билан ёнма-ён аралаш контраст кучида инсон кўзи совуқ рангни кўради, бир ранг бошқасига кўшимча бўлган рангни ҳис қиласди. Бунинг натижасида натурадаги совуқ рангларга иссиқ ранглар ҳамиша йўлдошдир. Агар биз буюмнинг сиртида зарғалдоқ рангни кўрсак, ёнида эса албатта ҳаво рангни сезамиз.

Иссиқ ва совуқ туслар тасвир охангдорлигини оширади, натурадаги табиий кўринишни намоён этади.

Буюмнинг катта шаклини моделлаштираётib, майда бўлакларини чиза туриб, шуни ёдда

тутиш керакки, катта шаклнинг ҳам ёритилган, ҳам соядаги юзасида жойлашган кўплаб кичик шаклларда аниқланадиган тусни ошириб юбормаслик керак. Ёруғликда ёки сояда жойлашган майда шакл тусларининг яқинлигини илғаб олиш учун, иш жараёнида атроф муҳитга боғлиқ бўлмаган буюмларга эътибор бериш шарт эмас. Айтиб ўтганимиздек буюмларни яхлит кўриб, доимо уларни ўзаро солиштириб туриш зарур. Буюмнинг оч қисмини тасвирлай туриб, қайси нуктада у ёруғлиги ва рангининг энг қуюқлиги ва қаерда камроқ намоён бўлишини, сўнгра эса ҳажмли шаклнинг қолган қисмида топилган тус билан таққослаб аниқлаш керак. Эслатиб ўтамиз, рангларни уч хусусият бўйича таққослаймиз: ёруғлиги, ранг туси ва тўйинганлиги. Агар бирор бир ранг ёруғлиги бўйича тўғри топилиб, бошқа хусусиятлари аниқ бўлмаса, бу рангни тўғри деб бўлмайди — муносабатлар ранг туси ва тўйинганлиги бўйича ҳам аниқланган бўлиши керак. Буюмларни солиштириб ўхшашлигини ёки уларнинг орасидаги фарқларини аниқлаш шундай ҳолатда енгиллашадики, агар ҳаворанг буюмни бошқа бир туси ўзгачароқ буюм билан солиштиrsак. Бундай таққослаш бизни синчиклаб қарашимизни чархлади ҳамда улардаги ранг тусини аниқ кўришга кўмак беради.

Буюмларни ранги бўйича таққослашда яна бир ҳолатни ҳисобга олиш зарур. Кетма-кетликдаги ранг контрасти туфайли, кулрангнинг нозик туси уни нима билан қиёслашимизга боғлиқ бўлиб, гоҳ иссиқ, гоҳ совуқ бўлган ҳолда туюлади. Агар кулрангни қизил ранг билан солиштиrsак у совуқ тусда, ҳаворанг билан таққосласак иссиқ тусда кўринади. Шу сабабли буюмнинг нозик тусини аниқлашда холис рангни холис билан, иссиқни иссиқ билан, совуқни совуқ билан, оч рангни оч билан, тўқ рангни тўқ билан ўзаро солиштириш керак.

Тасвирланаётган буюмларни нафақат асосий юқорида қайд этилган рангнинг учта хусусияти бўйича, балки ташки кўринишининг аниқлиги бўйича ҳам таққослаш зарур. Тасвирланаётган буюмларнинг чегараси ҳамма жойда ҳам бир хил аниқ кўринмайди. Бир хил жойда буюмнинг силуэти яхши кўринади, бошқа жойда эса фон билан бирикиб кетади. Буюмдан тушаётган соялар чегараси ҳамма жойда бир хил эмас. Иш жараёнида доимо муносабатлар билан фикрлаш керак: матода тасвирланаётган бир неча буюмларни натурадаги худди шу гурух буюмлари билан қиёслаб бориш мақсадга мувофиқ. Фараз қиласизки, биринчи кўринишдаги буюмлар гурухининг ранглари иккинчи кўринишдаги буюмлар рангига нисбатан жуда ҳам ёрқин ва тўқ тусдадир. Уларнинг натурадаги бу фарқларини сезгач, “палитра”да рангларни алоҳида битта эмас, балки бирданига бир неча рангни муносабатларда танлаш зарурдир.

Матонинг тўлиқ юзаси бўёқлар билан буткул қопланиб, муносабатлар тўғри олинмагунча, ҳақиқий жарангдор бўёқларни, ёруғлик кучини ва тасвирланаётган буюмлар моддийлигини ҳис қилиб бўлмайди. Палитрадаги ёрқин бўёқ, ҳали матодаги ёрқин тус эмас. Буюмларнинг ёритилиши ва материаллилиги муносабатларнинг тўғри олинишига боғлиқ, акс ҳолда ён атрофдаги туслар тўғри топилмаса қайсиdir бир рангнинг жарангдорлигига эришиб бўлмайди.

Рангтасвир ишлаш жараёнида ранглар муносабатини тўғри аниқлаш билан бирга, шуни ёддан чиқармаслик керакки, биз фақат оддий ранг доғлари билан эмас, балки аниқ бир шакл устида ҳам иш олиб бораяпмиз. Ранглар муносабатини излашдан мақсад, тўғри топилган ранг туслари билан натурани, унинг ҳажмли шаклини тўғри топиш демакдир. Агар ранг буюмнинг фазовий жойлашуви, материаллилиги ва аниқ шаклини ифода этмас экан, у тасвирда ўз маъносини йўқотади. Оч ва тўқ, рангли ва рангсиз бўёқ суртмалари маълум бир буюм шаклига ва объектга тегишли бўлсагина, материаллилик, ранглар уйғунлиги ва колоритни яратади.

Ишнинг якунида портретнинг у ёки бу жойлари керакли ёрқинликни олмай қолган бўлиши мумкин ёки аксинча, хаддан ташқари туси ва ранги бўйича кучли, умумий ранг тусидан “ажралиб” кўриниши мумкин. Ёритилган жойлар туси бўйича ўта кескин бўлиб, қоғоз ёки мато юзасидан “чиқиб” кетиши мумкин. Баъзан, сояли жойлар сезиларли майда деталларга эга бўлиб, майдалашиб кўринади. Бу ҳолатларнинг ҳаммасида ҳам умумлаш-

тириш масаласи ҳал этилади: майда бўлакларнинг кескин чегаралари майнлаштирилади, буюмларнинг рангдорлиги кучайтирилади ёки хиралаштирилади, кескин туслар очлаштирилади ёки тўқлаштирилади.

Умумлаштириш босқичида натурага яхлитлигича қараш, ҳамма нарсани бирданига кўриш, яъни “тиклиб қараш” керак. Буюмлар гурухининг барчаси тарқоқ бўлиб туюлади, аммо шу пайтда тус муносабатларини, натура яхлитлигини тезроқ тушуниш мумкин. Навбатма-навбат натурага ҳам, этюдга ҳам яхлит қараш керак, шунда қаерда қандай хатога йўл қўйилганлигини илғаб олиш мумкин. Бутунлигича, яхлитлигича кўра олиш қобилияти, ишни умумийдан хусусийга караб ва ундан яна умумлаштиришга томон борилади. Иш жараёнида яхлит қўриш — рангтасвир ишлаш маҳоратининг асосидир. Фақатгина шу малакага эга бўлган рассом, натурани образли кўринишини тўғри ифода этиши, ундаги асосий ва ҳар бир бўлакнинг ўз ўрнини топишини, ишнинг якуний даражасини ҳамда композициявий марказга бўйсундиришни самарали бажара олади.

Тасвирдаги қисмлар йифиндиси яхлитга тенг эмас, чунки яхлитлик — бу қисмлар йифиндисига яхлитлик, бирлик, шу қисмларнинг бир-бирига бўйсунганлиги ва жамланганлиги қўшилади. Академик Е.А. Кибрик тасвирлашнинг яхлитлиги ҳақида шундай ёзган: “Яхлитлик қонунига бўйсунмасдан туриб натурадан на қаламда, на рангда тасвирлаш мумкин эмас. Шакл ҳам, ранг ҳам ўз-ўзидан мавжуд бўлмайди, факат яхлитлик қисми каби яхлитликка нисбатан бўлади”.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдирасилов С., Толипов Н., Орипова Н. Рангтасвир. Т.: Ўзбекистон нашриёти, 2006.
2. Абдуллаев Н. Портрет. Т.: Санъат. 2012.
3. Зиганшина Н., Абдуллаев Ш. Мир глазами женщины. - Т., 2001.

TILSIZ, OVOZSIZ, O'RGATUVCHI SAN'AT.

*Jaxbarova Laylo Toshpo'latovna
Samarqand viloyati Oqdaryo tumani XTBga qarashli
9-maktab Tasviriyy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi
+998(99) 598 99 42Jasur_jas@bk.ru*

Annotatsiya: Taqdim etilayotgan ushbu maqola tasviriyy san'at fanini o'qitishning DTS asosidagi mazmun mohiyatini,maqsad vazifalarini yoritib,tasviriyy va amaliy san'at asarlarini,badiiy hunarmandchilikni, me'morchilik va dizayn san'atiga oid tarixiy namunalar hamda zamonaviy san'at asarlarini tahlil qilishga va hayotda,amaliy faoliyatda qo'llashga,fanlar integratsiyasini hisobga olgan holda to'g'ri va ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirish.Tasviriyy san'at fanigaoid kompetensiyalarni shakllantirish hamda tasviriyy san'at turlariga qiziqish va havas tuyg'ularini uyg'otib, yaratilgan go'zalliklarni asrab-avaylab ularni qadrlashga o'rgatadi.

Kalit so'zlar: tasvir, go'zallik, tassavvur, tasviriyy san'at, fan, bo'yoq, haykal.

Insonlar azal-azaldan go'zallikka intilib yashaydi. Bu go'zallikni yaratuvchilari kimlar? Hech o'ylab ko'rganmisiz? Atrofga nazar tashlang, turli tuman narsalar ya'ni bir-biridan hashamatli binolar,go'zal shaharlar, ajodolarimizdan meros qolgan tarixiy me'moriy yodgorliklar, turli dekorativ bezaklar, pannolar, mashinalar, mebellar, gilamlar, pardalar, kiyim-kechaklar qo'yingki, atrofdagi bizni o'rab turgan barcha-barcha narsalarni zamirida qaysi san'at yotadi deb o'ylaysiz? Bularning barchasining yaratilish asosi tasviriyy san'at emasmi? Xo'sh, Tasviriyy san'at o'zi nima? U qanday fan? U fan bizga nimani o'rgatadi?

Keling aziz o'quvchi dastlab "Tasviriyy san'at" so'zining lug'aviy ma'nosini keltirib o'tsak.

"Tasvir" so'zi aniq qaysi so'zdan kelib chiqqani ma'lum emas, lekin uning ma'nosiga ko'ra tasvir bu suratga olish,tasvirlash, tavsiflash , biror narsani o'yma, quyma yoki chizma shakli demakdir. Endi "San'at so'ziga to'xtaladigan bo'lsak, San'at bu- mehnat, mahorat, kasb-hunarma'nolarini anglatar ekan. Bu ikki so'zni tom ma'noda birlashtiradigan bo'lsak qandaydir biror predmetni mohirlik bilan tasvirlash degan ma'noda, qisqacha olganda mohironalik mevasi desak ham mubolag'a bo'lmas ekan.

Yana bir qancha mulohazalarni qaraydigan bo'lsak, tasviriyy san'at voqeiylikni, borliqni shakllar, chiziqlar, ranglar, bo'yoqlar surtmasi, orqali ma'lum bir tekislikda, yuzada, makonda va hokozalarda tasvirlaydigan san'atdir. Mana aziz o'quvchi biz uning lug'aviy ma'nosiga qisqacha nazar tashladik ham deylik ammo, u fan haqida ko'pgina buyuk insonlar ham anchagina bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishganligiga ozroq to'xtalib o'tsak.

Tasviriyy san'at -eng qadimiy va keng tarqalgan san'at turlaridan biridir.

O. Gyotening so'ziga ko'ra „Tasvirlash bu kuzatish, yaratish, ixtiro qilish demakdir". Yana bir boshqa namoyondaning so'zlariga ko'ra "Rasm o'qituvchisi bir vaqtningo'zida boshqa predmetlarning ham o'qituvchisidir", - degan edi K. D . Ushenskiy.

„Tabiat yaratgan shakllarning barcha sifatlariga o'z san'ating bilan taqlid qilish-ga ustasifarang bo'lmasang, yaxshi musavvir bo'lmog'ing dargumon". Bu zargarona so'z esa barchamizga tanish bo'lgan buyuk rassom va buyuk ixtirochi Leonardo da Vinci qalamiga mansubdir. Shu o'rinda savol tug'iladi qanday qilib, ham rassom, ham buyuk ixtirochi bo'lish mumkin? Balkiuning buyuk ixtirochiligiga sabab uning tasviriyy san'at ilmini chuqur egallaganlidigidir. Haqiqatdan ham biz qaysi bir faylasuf, olim, kashfiyotchi ixtirochi insonlarni hayoti va ijodini o'rganmaylik, ularning barchasini tasviriyy san'atga oid bilimlari yetarli darajada bo'lganligini anglab yetamiz. Bu o'rinda yana ko'plab allomalarimizni ham qo'lyozmalarida tasvirlar orqali ko'plab ma'lumotlar chizib qoldirilganligini bilamiz. Xo'sh shunday ekan hozirgi vaqtda tasviriyy san'atning hayotdagи o'rni ahamiyati to'g'risida hamma har xil fikrda ekanligiga biz o'qituvchilar guvoh bo'lib kelyapmiz.

Tasviriyy san'at - o'quvchilar uchun chizishni bo'yashni o'rgatuvchi fan. Ba'zi omi odamlar uchun bekorga vaqt sarflaydigan mashg'ulot turi. Yana ba'ziqo'shtirnoq ichidagi ziyoli insonlar

uchun faqat rassom bo‘lish uchun o‘rgatiladigan fan. Ammo biz tasviriy san’at o‘qituvchilari uchun esa o‘quvchilarni tasavvur qilishga, idrok etishga, yaratishga, ixtiro qilishga, sabrli bo‘lishga o‘rgatuvchi fan. Biroq bu ta’rif va tushunchalarni faqatgina yuqoridagi go‘zalliklarni yaratuvchilargina to‘g‘ri anglab yetishadi. Bundan tashqari tasviriy san’at fani barcha fanlar bilan uzviy bog‘liq desak mubolag‘a bo‘lmaydi, jumladan, algebra, geometriya, biologiya, tarix, texnologiya qisqa qilib aytganda barcha fanlar bilan uzviy bog‘liqdir. Tasvirlar orqali barcha fanlar oson tushuntiriladi. Bu fikrimizini isboti uchun oddiygina bir geometriya fanini oladigan bo‘lsak. Aytaylik bizga bir masala berildi. Unga ko‘ra berilgan qandaydir bir shaklni hajmini topish so‘ralgan bo‘lsa, xo‘sh biz masalani javobini topa olamizmi? Albatta qachonki biz bu shakl haqida yetarlicha tassavvurga ega bo‘lsakgina bu masalaga javob topaolamiz hisob. Demak azizlar tasviriy san’at fani yuqorida ta’kidlaganimizdek tassavvurimizni oshirish bilan bir qatorda barcha fanlarni tezroq anglab yetishimizga, o‘rganishimizga yordam berar ekan.

Tasviriy san’at bu hayotimizning ajralmas qismi, atrofimizni o‘rab turgan olam go‘zalliklarini yaratuvchi asos hisoblanadi. Tasviriy sana’t tarixiga nazar tashlaydgan bo‘lsak, u bizni tarix bilan bog‘laydi. Ilk odamlar bir-birlari bilan tasvirlar orqali gaplashishganligi ma’lum. Qadimgi odamlar qanday yashaganliklarini ular chizib qoldirgan qoya toshlardagi rasmlardan bilib oldik. Shuhrati dunyoga mashhur qadimgi „Varaxsha”, Tuproqqał'a „Bolaliktepa”, „Afrosiyob”kabi shahar qoldiqlari va saroy devorlaridagi monumental san’at namunalari chizilgan tasvirlarda rang va bo‘yoqlarning ramziy ma’nolarda qo‘llanilganligini, yoki o‘sha davr voqealari aks ettirilganligini guvohi bo‘lamiz. Tasviriy san’atga turli podsholiklar davrida ham katta ahamiyat berilib, turli ijodiy namunalar yaratildi. Bularga Amir Temur va uning avlodlari davrida ham katta e’tibor berilib, ko‘plab go‘zallik namunalarini yaratilgan. Bu namunalar barcha jahon ahlini jalg qilib, lol qoldirmoqda. „Sharq Rafaeli” deb tan olingen buyuk miniatyrachi rassom K.Behzod asarlari hozirda chet el galeriya va kutubxonalarida saqlanmoqda. Hozirgi davrda ham tasviriy san’at va san’at turlariga davlatimiz tomonidan katta e’tibor qaratilmoqda. Bu fikrga qo‘sishimcha qilib Respublikamizning tuman va shaharlaridagi San’at maktablarining qurilishi va u yerda qiziquvchi yoshlarni ta’lim olayotganligi, yoki muhtaram Prezidentimiz SH. Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 19-martda “5 tashabbus” bo‘yicha qaror qabul qilganligini misol keltirsak menimcha, noo‘rin bo‘lmaydi. Ammo biz ta’lim ijodkorlari yoshlarni tasviriy san’atga oid bilimlarini mukammal egallahshlariga qanchalik e’tibor qaratayapmiz?,-degan savol o‘ylantiradi, tasviriy san’atga qiziquvchi yoshlar juda ko‘pchilikni tashkil qiladi, o‘quvchilar ichida tasviriy san’at mashg‘ulotlarini alohida yo‘nalishlariga, ya’ni qaysidir o‘quvchi naqsh chizishga qiziqsa, qaysidir o‘quvchi haykal ishlashga, qaysidiri esa darsda binolarni tasvirlashni xohlashadi, ammo ularni har biri bilan alohida ishlash uchun ma’lum yetarli sharoit talab etiladi. Tasviriy san’at juda keng tarmoqlarga bog‘langanganligi sababli barcha hunar va ixtiolar shuningdek yaratuvchanlikning asosi ekanligi uchun uni o‘quvchi yoshlarga yetarli darajada o‘rgatish biz o‘qituvchilarning eng muhim vazifalaridan biridir. Agarda biz mana shu vazifani sidqidildan bajara olsak, kelajakda o‘ta yuksak darajadagi buyuk iste’dod egalarini yetishib chiqishiga zamin yaratgan bo‘lardik. Zero, bunday insonlarning bizning qo‘limizda tahsil olib, bizning ko‘magimizda kamolga yetishi esa biz uchun eng katta iftixordir.

Shunday ekan, biz o‘qituvchilarni vazifasi o‘sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashda tasviriy san’atga bo‘lgan qiziqishlarini oshirib, uni mukammal egallahshida turli zamonaviy usullardan foydalangan holda ularni sabrli, matonatli, yaratuvchan va vatanparvar etib tarbiyalashdan iboratdir.

“Go‘zallik tuyg‘usini singdirmay turib, to‘laqonli barkamol insonni voyaga yetkazish mumkin emas”, - Said Ahmad.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Norsaid Oydinov “O’zbekiston tasviriy san’ati tarixidan lavhalar”. Toshkent., O’qituvchi “nashriyoti. 1997 yil.
2. N.A.Ziganshina „Musavvir va kitob” Toshkent., G’afur G’ulom” nashriyoti.
3. Z.Egamberdiyev.R.Hasanov.N.Abdullahov.S.Mujdaboyev „Rasm chizish va uni o‘qitishmetodikasi”, „O’qituvchi” nashriyoti.Toshkent-1977

ZAMONAVIY TA`LIMDA TASVIRIY SAN`AT ORQALI YOSHLARNI MA`NAVIY TARBIYALASH MASALALARI.

Xayitboy Eralievich Sultanov
Chirchiq davlat pedagogika instituti,
tasviriy san`at kafedrasi dotsenti.
Xasanova Nai`ma Tursunxo`jayevna
+998931618551
Sultanov8551@gmail.com
Chirchiq davlat pedagogika instituti
“TSMG” 1-kurs talabasi.

Annotatsiya: Siz ushbu maqolada jamiyat rivojlanishining zamonaviy bosqichida shaxs tarbiyasi, yoshlarning borliqqa nisbatan munosabati, shaxs tarbiyasida pedagogning vazifalari hususida tanishishingiz mumkin.

Kalit so`zlar: Jamiyat, tasviriy san`at, estetika, axloqiy va aqliy tarbiya, pedagog.

Jamiyat rivojlanishining zamonaviy bosqichida har tomonlama shakllangan va o`zaro uyg`unlikda rivojlangan shaxsnı tarbiyalash jamiyatimizning eng muhim vazifalaridan biri sanaladi. Bu vazifalarning yechimi bir qator ob`yekтив va sub`yekтив faktorlarga bog`liq. San`at yoshlarning yetuk inson bo`lib shakillanishida asosiy ro`l o`ynaydi. Tasviriy san`atning hayotdagi o`rni, davr bilan hamohang uning ahamiyati ham o`sib borishi jamiyat rivojlanishining ob`yekтив qonunlaridan biri hisoblanadi. Bu qonuniyatlar jamoaviy ahamiyati belgilarining har hilligi bilan izohlanadi. San`at faol ishtirok etadigan tarixiy jarayonda sub`yekтив faktorlar rolining o`sishi tarbiyani butun insoniyat darajasidagi yechimini topishda muhim vazifa qilib qo`ydi. San`at ro`lining kuchayishi xozirgi paytda borliqni his qilish va ko`ra olish qobiliyatlariga egalik qilgan holda bir vaqtning o`zida aqlga, erkinlikka, inson his tuyg`usi, uning g`oyalariga to`g`ridan to`g`ri va faol ravishda ta`sir ko`rsatuvchi muhim factor bo`lib hizmat qiladi. Go`zallik bilan va go`zallik orqali tarbiyalash nafaqat shaxsning estetik baxolash ko`nikmaları balki, ijodiy qobiliyatlarini ham shakllantiradi.

Oxirgi yillarda yoshlarning borliqqa nisbatan e`tiborini shakllantirish estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti hamda axloqiy va aqliy tarbiya muammolariga bo`lgan e`tibor tobora kuchaymoqda. Shunday qilib san`atni oddiy tarqatish-nbu yuksak badiiy ta`lim uchun kafolat bermaydi, insondagi yuqori did avtomatik tarzda paydo bo`lmaydi, bu esa badiiy ta`lim va estetik tarbiyaning keng ko`lamda olib borilishiga qo`shimcha ehtiyoj yaratadi. Ratsionallik, mantiqiylik, mulohazakorlik, san`atdagi yaratuvchanlik, hissiyotning boyligida nozik hislarga ehtiyojni tug`diradi. Aytib o`tilgan barcha sabablar talabani ma`naviy tarbiyalashda ulkan ahamiyat kasb etadi, bu aynan san`atga tegishli jihatlar hisoblanadi.

Borliqqa nisbatan estetik munosabatlarning shakllanishida barcha san`at turlari alohida vosita bo`lib xizmat qiladi. Umumta`lim va mahsus maktablarda san`atning boy imkoniyatlaridan foydalanib o`quvchilarni ma`naviy tarbiyalash zarurligi masalalari qo`yilmoqda. Bularni hisobga olgan holatda estetik tarbiya va ta`limni shaxsning ijodiy rivojlanish vositasi deb qarash mumkin.

B.T. Lixachev, L.S. Vigotskiy, A.B. Zaporojes, B.M. Teplov, T.G. Kazakova, A.B. Saltikov va boshqa ko`plab olimlar tarbiya jarayonida san`atdan foydalanishga e`tibor qaratishgan va hozirda ham bu mavzuga ko`p murojaat qilib kelinadi. Ushbu muammo yurtimiz va chet el pedagog olimlari tomonidan yetarlicha yoritib berilgan. Ular orasida D.N. Djola, D. B. Kobolevskiy, N. I. Kiyashenko, A. B. Sherbov va boshqalarni sanab o`tish mumkin.

San`at talabanining tarbiyasida ulkan ta`sir ko`rsatib insoning o`z o`zini rivojlantirish, o`zini nazorat qilish kabi barcha ma`naviy sifatlarini uyg`otadi.

Pedagog so`zi keng ma`noda- bu insonlarning qarashlari va ishonchini shakllantirib, ularga hayotda o`z o`rinlarini topib olishlarida yordam beradigan mutaffakir, faylasuf, jamoat arbobidir. Pedagoglar ko`p hollarda yangi jamoaviy g`oyalarning muallifi bo`ladilar. Ko`pincha donoligi

va hayotiy tajribasi orqali alohida bir shaxs rivojlanishi va faoliyati, uning taqdirida chuqur iz qoldirgan odamga nisbatan- pedagog deb ta`rif beriladi. Pedagoglar har tomonlama gormonik rivojlangan, ziyoli, hayotga tayyor yangi inson tarbiyalaydi. Maktab va oila bola tarbiyasidagi bitta yo`nalishni olib borib uni birgalikda amalga oshirilib boradi.

Inson o`z umri davomida davomiy ravishda ko`plab badiiy va estetik ko`rinishlar bilan to`qnashadi. Bu kuzatuvlar natijasida talabalar ongida kundalik turmush tarzi, san`at va tabiat bilan uchrashuv o`zaro munosabatlar aks etib, ular go`zallik va yomonlik, tragediya va komediya kabi ko`rinishlarda har tomonlama hayotning barcha jabhalarini qamrab oladi. San`atdagi go`zallik, undagi mantiqiy tasvir insoning ongini yuksaltiradi, hayotga bo`lgan intilishini, dunyoqarashni ijobjiy tomonga o`zgartiradi. Ma`naviy axloqiy va estetik qadryatlar insoning turmush tarzida, an`anaviy madaniyatida muhim ro`l o`ynaydi. Tabiatdagi go`zallik, o`zlashtirilgan bilim va tasviriy san`at insonning hayotiga o`zgacha ma`no kirtadi. Ba`zida ariq bo`yida o`sib yotgan sada rayhondan bahra olish ham hayotimizga qandaydir bir ma`no bag`ishlaganday bo`ladi, ro`yi zamindagi hilma – hil ranglar va shakllar uyg`unligi insongaga estetik zavq bag`ishlaydi. Pedagogikada ham san`at asosiy yo`nalish hisoblanadi. Tasvariy san`at ham shunday narsaki, inson ongida go`zallikni, umuman olganda undagi estetik salohiyatni oshiradi. Ezgulikka go`zallikka intilish bu- insoning ma`naviy ehtiyojidir. Bu ehtiyoj esa kishidan mehnatda, san`atda, axloqiy munosabatlardagi go`zallikni taqazo etadi. Talabalar tafakkurni go`zallashtirish estetikaning tadqiqot obyekti hisoblansa, ma`naviy tarbiyaning predmeti esa dunyoni inson tomonidan estetik anglash bilan belgilanadi. Talaba ma`naviy jihatdan tarbiyalangan bo`lsa u har qanday qiyin ishda yoki voqelikda ham go`zallikni ko`ra oladi.

Quyidagilar ma`naviy tarbiyaning asosi hisoblanadi;

- badiiy adabiyotlar,
- insonlarni o`rab turuvchi muhit, kundalik turmush estetikasi,
- tabiat manzaralaridan olingan taasurotlar,
- san`at asarlari
- ma`lum maqsadga qaratilgan va rejali ravishda amalga oshiriladigan madaniy tadbirlar.

Bunday pedagogik usul – tarbiya va go`zallik muhiti talabalarning har tomonlama kamol topishiga, estetik didning tarbiya topishiga yordam beradi.

San`at estetikasi hususida Abu Ali Ibn Sinoning “ San`at bu mo`jizadir. Yurak va miyaning shunday hilvat joyi borki, unga faqat san`at vositasidagina kirib borish mumkin”.

Tasviriy san`atda mazmun va shaklni bir-biridan ajratib bo`lmaydi. Bu san`at turning o`ziga hos hususiyati uning voqelikni ilg`or g`oyaviy nuqtai nazardan turib badiiy obrazlarda aks ettirishdir. Tasviriy san`atda biror obrazni tasvirlash orqali insonlarda ijobjiy yoki salbiy fikrlar uyg`otish, ya`ni uning ma`naviy salohiyatini oshirish mumkin. Ortiqali qozoqov aytganidek; “Ko`hna dunyo yaralganidan buyon inson rang tasvir olamining shaydosi. Zero, bu go`zallikka boy, mo`jizakor chizgilarda hamisha ezgulik ulug`langan.

Agar inson tasviriy san`atdagi go`zallikni anglab yetmasa, his qila olmasa va tushunishni o`rgana olmasa, badiiy didi va bilimini rivojlantirmasa, bu jarayonda tasviriy san`at o`zining tarbiyaviy ro`lini o`ynamasligi mumkin. Rivojlanishning har bir bosqichlarida doimo talabalarning imkoniyatlarini bir mucha cheklagan bo`ladi. Pedagogning vazifasi esa talabalardagi san`atdan zavq olish, badiiy tafakkuri, go`zallikka nisbatan qiziqishlarini rivojlantirish, uni estetik did darajasiga so`ngra esa shaxs sifatida ideallik darajasiga ko`tarishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1; Выготский Л, С, «психология искусства» 1965-331-332 стр
- 2; Сакулина Н,П, Комарова Т,С, « Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию» 1979 г

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 17-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(14-қисм)

Маъсул мухаррир: Файзиев Шоҳруд Фармонович
Мусахҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000